

TAMPEREEN
AMMATTIKORKEAKOULU

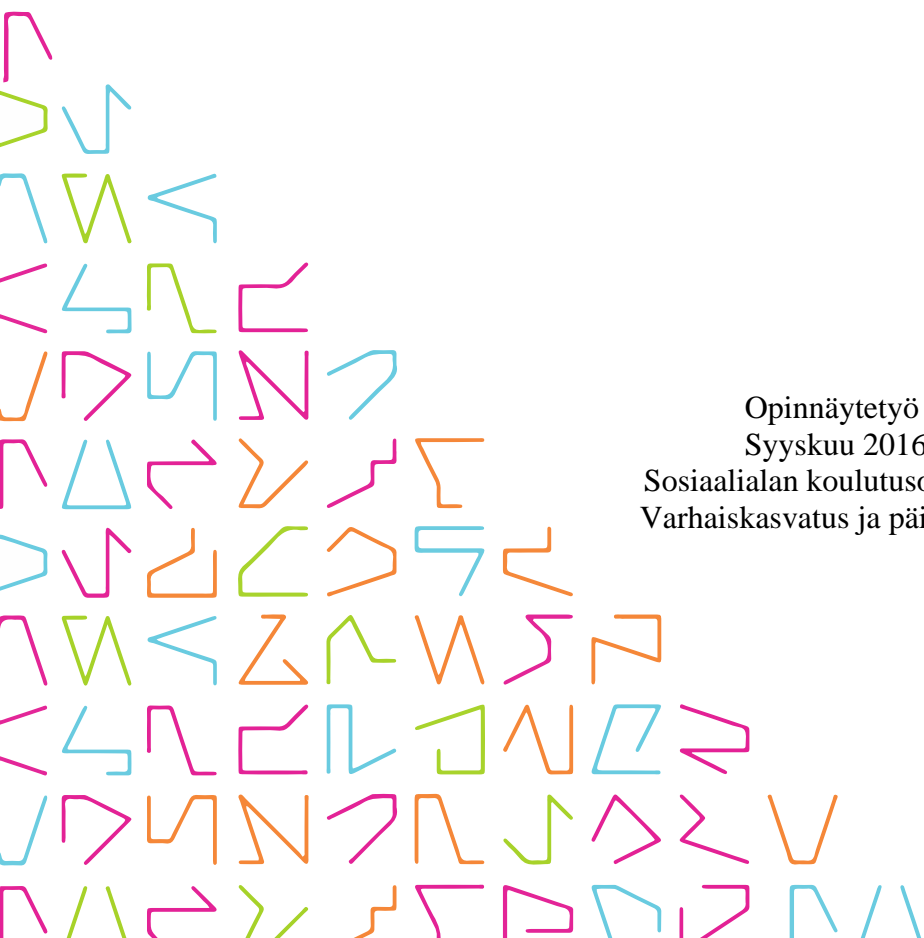
SUKUPUOLISENSITIIVISYYS PÄIVÄKODIN ARJESSA

Koulutuskokonaisuus päiväkodissa Tampereella

Anna-Maria Ahopelto

Tiina Virtanen

Opinnäytetyö
Syyskuu 2016
Sosiaalian koulutusohjelma
Varhaiskasvatus ja päivähoito

TIIVISTELMÄ

Tampereen ammattikorkeakoulu
Sosiaalialan koulutusohjelma
Varhaiskasvatus ja päivähoido

AHOPELTO, ANNA-MARIA & VIRTANEN, TIINA:

Sukupuolisensitiivisyys päiväkodin arjessa
Koulutuskokonaisuus päiväkodissa Tampereella

Opinnäytetyö 53 sivua, joista liitteitä 5 sivua
Syyskuu 2016

Tämän opinnäytetyön tarkoituksena oli kehittää sukupuolisensitiivistä työtettä yhteistyöpäiväkodissa Tampereella. Tavoitteena oli lisätä työntekijöiden ymmärrystä ja tietoisuutta sukupuolen ilmentämisen moninaisuudesta ja sukupuolisensitiivisestä varhaiskasvatuksesta sekä tarjota arjessa hyödynnettäviä toimintatapoja. Tutkimustehtävänä oli toteuttaa koulutuskokonaisuus päiväkodin työntekijöille.

Opinnäytetyön teoreettisen viitekehyksen muodostivat sukupuolen moninaisuuteen ja sukupuolisensitiivisyyteen liittyvät käsitteet. Työ toteutettiin kvalitatiivisella eli laadullisella tutkimusotteella. Tutkimusaineistoa kerättiin nauhoittamalla koulutuskerrat sekä aloitus- ja lopetuskyselyllä. Saadulle aineistolle tehtiin aineistolähtöinen sisällönanalyysi.

Ennen koulutuksen alkua sukupuolisensitiivisen työtteen koettiin toteutuvan päiväkodissa hyvin. Koulutuksen aikana tietoisuuden koettiin lisääntyneen, jolloin myös ymmärrettiin aiemman toiminnan virheellisiä muotoja. Sukupuolisensitiivisen työtteen juurruttaminen koettiin mahdolliseksi, mutta sen todettiin vaativan aikaa, aktiivisuutta ja sitoutumista.

Koulutusta voisi kehittää sisällyttämällä prosessiin myös johtajan ja vanhemmat sekä tukemalla sukupuolisensitiivisen työtteen juurruttamista päiväkodin arkeen järjestämällä jatkokoulutusta. Näiden kehitysideoiden toteuttaminen varmistaisi tiedon laaja-alaisen leviämisen ja muutosprosessin etenemisen.

ABSTRACT

Tampereen ammattikorkeakoulu
Tampere University of Applied Sciences
Degree Programme in Social Services

AHOPELTO, ANNA-MARIA & VIRTANEN, TIINA:
Gender Sensitivity in Early Childhood Education
Educating Employees in a Day Care Centre in Tampere

Bachelor's thesis 53 pages, appendices 5 pages
September 2016

The purpose of this thesis was to improve gender sensitive working practice in a day care centre in Tampere. The aim was to increase employees' knowledge and awareness of the various ways of expressing one's gender and how those relate to gender sensitivity. Lastly, the goal was to offer practical ways to implement a more sensitive working practice. This thesis was conducted by holding four education sessions for the employees.

The theoretical framework consisted of concepts of gender and gender sensitivity. The study was qualitative in nature. The data were collected by recording the education sessions and by collecting feedback with questionnaires. The data were analyzed through content analysis.

According to the study, employees considered their working methods gender sensitive in the beginning of the process. During the lessons the employees' awareness increased, resulting in better understanding of the employees' actions in regards to gender sensitivity. Implementing more sensitive working methods was considered feasible but in need of time, commitment and proactive and self-disciplined employees.

In the future, it would be beneficial to include parents and managers of the day care centres in the process. The implementation of gender sensitive working method in day care centres would benefit from additional training further along the process.

Key words: gender sensitivity, early childhood education, education and training

SISÄLLYS

1	JOHDANTO.....	5
2	TEOREETTINEN VIITEKEHYS.....	7
2.1	Sukupuoli.....	7
2.1.1	Biologinen sukupuoli ja sen moninaisuus.....	7
2.1.2	Sosiaalinen sukupuoli ja sukupuoliroolit.....	8
2.2	Sukupuoli-identiteetti.....	11
2.3	Sukupuolisensitiivisyys ja sukupuolineutraalius.....	12
3	TUTKIMUKSEN LÄHTÖKOHDAT.....	15
3.1	Tutkimusasetelma ja tutkimuskysymykset.....	15
3.2	Tutkimusmenetelmä ja aineiston kerääminen.....	15
3.3	Aineiston analysointi.....	17
4	KÄYTÄNNÖN TOTEUTUS.....	19
4.1	Yhteistyökumppanit.....	19
4.2	Koulutusryhmän muodostuminen.....	19
4.3	Aloituskysely.....	21
4.4	Koulutuskokonaisuus.....	21
4.4.1	Ensimmäinen tapaamiskerta.....	22
4.4.2	Toinen tapaamiskerta.....	22
4.4.3	Kolmas tapaamiskerta.....	23
4.4.4	Neljäs tapaamiskerta.....	25
5	TULOKSET.....	26
5.1	Sukupuolisensitiivisyyden ilmeneminen päiväkodin arjessa.....	26
5.2	Työntekijöiden ajattelun ja toimintatapojen kehittyminen.....	29
5.3	Sukupuolisensitiivisen työotteen juurruttaminen päiväkodin arkeen.....	31
6	JOHTOPÄÄTÖKSET.....	34
7	POHDINTA.....	38
7.1	Tutkimuksen eettisyys ja luotettavuus.....	38
7.2	Opinnäytetyöprosessin arviointia ja kehittämisehdotuksia.....	41
	LÄHTEET.....	45
	LIITTEET.....	49
	Liite 1. Aloituskysely.....	49
	Liite 2. Palautelomake.....	50
	Liite 3. Koulutuskokonaisuuden runko.....	52
	Liite 4. Esimerkki jaetuista tilannekuvauksista.....	53

1 JOHDANTO

Sukupuolisensitiivisyyden uranuurtajana on Pohjoismaissa Ruotsi, jossa sukupuolten välinen tasa-arvo ja sukupuolistereotyyppien purkaminen kirjattiin yleiseen varhaiskasvatussuunnitelmaan jo vuonna 1998. Suomessa sukupuolisensitiivistä varhaiskasvatusta on tapahtunut tähän mennessä lähinnä erilaisissa projekteissa, kuten esimerkiksi Naisasiainliitto Unionin hankkeessa ”Sukupuolisensitiivisyys varhaiskasvatuksessa - tasa-arvoinen kohtaaminen päiväkodissa”. (Paumo 2012, 142–143.) Kuitenkin sosiaali- ja terveystieteiden Valtioneuvoston selonteko naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta (2010, 36–38, 115) nostaa varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen avainasemaan tasa-arvon ja stereotyyppien murtamistyössä.

Varhaiskasvatusta Suomessa virallisesti ohjaavat opetus- ja toimintasuunnitelmat pohjaavat tältä osalta tasa-arvo- ja yhdenvertaisuuslakeihin, jonka seurauksena ohjeistus on yleisluontoista ja korostuu niissä kohdissa, joissa puhutaan nimenomaan erilaisista kulttuureista, kielistä ja lapsen hyvinvoinnin edistämisestä (Ylitapio-Mäntylä 2012a, 55). Sukupuolta ja siihen liittyvää sensitiivisyyttä ei nimetä esimerkiksi Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa (2005) ollenkaan. Se olisi kuitenkin tarpeellista, sillä lapset muodostavat käsityksiä sukupuolestaan ja sukupuolirooleista jo hyvin varhaisessa vaiheessa lapsuuttaan. Nämä määritelmät ja käsitykset vaikuttavat tulevaisuudessa lapsen itsetuntoon ja itsensä hyväksymiseen.

Sukupuolisensitiivisyyttä ei ole käsitelty omissa varhaiskasvatusopinnoissamme, eikä asia ole tullut esiin harjoittelupaikoissamme. Kokemuksemme mukaan työntekijöillä ei ole ollut tarvittavaa sukupuolisensitiivisyysosaamista, jolloin he eivät ole pystyneet toimimaan lapsen minäkuvaa tukien. Nämä kokemuksemme innostivat meitä tutustumaan aiheeseen tarkemmin, ja teimme toisena opiskeluvuotenaamme seminaarityön sukupuolisensitiivisyydestä. Seminaarityömme oli hyvin teoriaan keskittynyt, joten halusimme opinnäytetyöprosessissamme viedä keräämäämme teoreettista osaamista käytännön tasolle. Tästä meillä heräsi halu kehittää päiväkodin työntekijöiden sukupuolisensitiivisyysosaamista koulutuksella.

Tässä opinnäytetyössä kerromme toteuttamastamme koulutuskokonaisuudesta. Tarkastelemme millainen käsitys yhteistyöpäiväkotimme työntekijöillä oli sukupuolisensitiivisyydestä ennen koulutuksen alkua, millaisia muutoksia heidän tietoisuudessaan ja ajatuksissaan tapahtui koulutusprosessin aikana sekä miten koulutuksessa läpikäytyjä asiasisältöjä voitiin siirtää käytäntöön. Prosessin teoreettisen viitekehyksen loivat sukupuolen muodostuminen ja moninaisuus sekä sukupuolisensitiivisyys.

2 TEOREETTINEN VIITEKEHYS

2.1 Sukupuoli

Sukupuolella on suuri merkitys yhteiskunnassamme. Sitä käytetään toisten ihmisten luokitteluun, arvioimiseen ja arvottamiseen. Sen oletetaan selittävän ihmisen käytösmalleja ja mielenkiinnonkohteita. Lisäksi sillä on suuri vaikutus yhteiskunnan rakenteisiin ja päätöksentekoon. (Vilka 2010, 25.)

Sen lisäksi että sukupuoli toimii yhtenä ihmisten luokittelukeinona, voidaan sukupuolta itseään luokitella monin eri tavoin. Sitä voidaan käsitellä muun muassa biologisen, sosiaalisen, juridisen, psyykkisen ja aistisen lähestymistavan kautta. Lisäksi se voidaan ymmärtää esimerkiksi järjestelmänä, sopimuksena ja sukupuolitettuna ruumiillisuutena. (Lempiäinen 2003, 160–161 & Vilka 2010, 17.) Tässä opinnäytetyössä käsittelemme sukupuolta biologisen ja sosiaalisen luokittelun kautta, sillä ne palvelevat tutkimustamme parhaiten. Se on myös yleisin tapa luokitella sukupuolta.

2.1.1 Biologinen sukupuoli ja sen moninaisuus

Perinteisesti biologinen sukupuoli nähdään kaksijakoisena ja polarisoituneena terminä, jossa ihmiset jaetaan poikiin tai miehiin ja tyttöihin tai naisiin anatomiaan pohjautuen. (Ylitapio-Mäntylä 2012b, 20–21.) Tämä sukupuolijako on monille vanhemmille tärkeä, ja he alkavat toteuttaa lapsen biologista sukupuolta jo ennen lapsen syntymää esimerkiksi ostamalla tyttövauvalle vaaleanpunaisia vaatteita (Viljamaa 2008, 117). Lapsen synnyttyä sukupuoli määrittelee häntä kohtaan asetettavat odotukset, velvollisuudet ja mahdollisuudet yhteiskunnassa.

Biologinen sukupuoli ei kuitenkaan ole yksiselitteisen polarisoitunut, vaan se muodostuu anatomian lisäksi geneettisistä ja hormonaalisista tekijöistä. Geneettisellä sukupuolella viitataan sukukromosomien määrään ja yhdistymiseen ja hormonaalisella hormonimäärään kehossa. (Vilka 2010, 17–18 & Ylitapio-Mäntylä 2012b, 20.) Oletuksena on kaikkien näiden kolmen osa-alueen traditionaalinen yhdistelmä: ihminen on anatomisesti selkeästi joko mies tai nainen, jonka sukukromosomit ovat yhdistyneet joko naiseksi (xx) tai

mieheksi (xy) ja jonka sukupuolihormonit jakautuvat selkeästi mies- ja naishormoneihin. Todellisuudessa näiden osa-alueiden pohjalta voi syntyä hyvinkin erilaisia biologisia sukupuolia. Tämä moninaisuus ilmenee intersukupuolisuutena, jossa henkilöllä on ominaisuuksia molemmista sukupuolista. (Cacciatore 2007, 96 & Vilka 2010, 26.)

Intersukupuolen lisäksi traditionaalista sukupuolikäsitystä laajentaa transihmisyys, joka jaetaan kolmeen ilmenemismuotoon: transsukupuolisuuteen, transvestisuuteen ja muunsukupuolisuuteen. Transukupuolisuudessa ihminen kokee olevansa toista sukupuolta kuin biologisilta ominaisuuksiltaan, transvestisuudessa ihminen ilmentää molempia sukupuolia ja muunsukupuolisuudessa ihminen voi kokea liukuvasti olevansa sekä mies että nainen tai ei kumpaakaan. (Transtukipiste 2015.)

Varhaiskasvatuksessa sukupuolen moninaisuuden ymmärtäminen ja huomioiminen on tärkeää, sillä lapsi alkaa ymmärtämään biologiaan pohjautuvan sukupuolijaon jo noin 1,5–3-vuotiaana. Erilaisia sukupuolen ilmentämistapoja esiintyy 3–5-vuotiaana ja lapsen tietoisuus omasta sukupuolestaan alkaa kehittyä 2–3-vuotiaana. Sukupuoli on lapselle suuren ylpeyden lähde, joten kasvattajien on tärkeää osata tukea kaikenlaisia sukupuolia (Huuska 2011, 225–227.) Kuten aikaisemmin totesimme, biologisella sukupuolella on suuri merkitys lapsen lähipiirille ja yhteiskunnalle, jossa lapsi elää. Lapsen elämän aikuiset usein määrittelevät ja ohjaavat lapsen käsityksiä sukupuolestaan vastaamaan perinteistä nais- tai miesmuottia. (Ylitapio-Mäntylä 2009, 113 & Teräs 2010, 5.)

Vaikka biologiseen sukupuoleen pohjautuvaan jakoon voidaan kohdistaa kritiikkiä, on myös biologisella sukupuolella oma roolinsa sukupuolen muodostumisessa. Biologia luo raamit, joiden puitteissa omaa sukupuoltaan voi toteuttaa. (Pirkanen 2006, 98–99.) Vaikka se ohjaa ihmisen käytöstä tiettyyn suuntaan, se ei kuitenkaan pakota ihmistä miehyyden tai naiseuden muottiin (Cacciatore 2007, 96). Tähän vaikuttaa enemmän yhteiskunnan luoma sosiaalinen sukupuoli.

2.1.2 Sosiaalinen sukupuoli ja sukupuoliroolit

Sosiaalinen sukupuoli muodostuu yhteiskunnassa vallitsevien normien, oletusten, asenteiden ja odotusten pohjalta (Opetuksen ja ohjauksen tasa-arvoiset käytännöt 2005, 102).

Näitä normeja pidetään monesti pysyvinä, vaikka todellisuudessa ne ovat sidoksissa aikaan ja paikkaan. Ne muuttuvat sekä kulttuurien välillä että niiden sisällä ajan kuluessa. Kulttuurin ihannoimat käyttäytymistavat, velvollisuudet ja uskomukset määrittelevät miehen ja naisen aseman luomalla sosiaalisen sukupuolen. (Saresma, Rossi & Juvonen 2010, 14 & Tripodi 2014, 13–14.)

Biologinen sukupuoli ei yksiselitteisesti määrittele ihmisen sosiaalista sukupuolta, vaan sosiaalinen sukupuoli syntyy yhteiskunnan sukupuolille antamien roolien ja odotusten pohjalta. Yhteiskunnalla on miehille ja naisille omat odotuksensa muun muassa heidän pukeutumisesta, puhetavasta, ilmeiden ja eleiden käytöstä, toimintatavoista, persoonallisuudesta ja fyysisistä ominaisuuksista (taulukko 1). Käsitteet ovat usein todella polarisoituneita ja jäykkiä, ja ne luovat vahvaa mielikuvaa naisten ja miesten erilaisuudesta ja eriarvoisuudesta. Perinteisesti maskuliinisuuteen liitetyt piirteet koetaan yhteiskunnassa arvokkaampina ja tavoiteltavampina kuin feminiiniseksi koetut piirteet. Sosiaaliseen sukupuoleen ei siis synnytä, vaan se luodaan yhteiskunnan odotuksia toistavissa ja vahvistavissa arjen toiminnoissa. (Pirkanen 2006, 94–96 & Vilka 2010, 18–20, 112.)

TAULUKKO 1. Esimerkkejä sukupuoliin liittyvistä stereotyyppioista (Vilka 2010, 111–114; Paju 2013, 118–132 & Morman 2014)

Aihe	Tytöt	Pojat
Fyysisyys	Siro, sievä, pieni	Roteva, vahva, iso
Kehollinen ilmaisu	Käsillä puhuminen, korkea ääni, pitkät hiukset, meikit	Matala ääni, urheilullisuus
Aktiivisuustaso	Sivustaseuraaja, auttaja, hiljainen, passiivinen	Toimija, puhelias, vallan käyttäjä, reipas
Tunneilmaisu	Tunneilmaisu voimakasta, välttää konflikteja	Looginen, ei itke, ei puhu tunteistaan, puhuu asioista suoraan
Persoonallisuuden piirteet	Empaattisuus, sosiaalisuus, hoivakeskeisyys, herkkyyys, asioiden vatvominen	Teknisyys, rohkeus, itseenäisyys, sinnikkyys

Aihe	Tytöt	Pojat
Vaatteet	Paljon yksityiskohtia, asusteet, kirkkaat värit, sukka-housut, mekot ja hameet, vaikeita pukea itse	Funktionaalisia (helppo pukea, taskuja), tummat värit
Leikit	Yhdessä paikassa leikkiminen, rauhallisuus, hoivallisuus, kotileikki, nuket	Liikunnallisuus, teknisyys, energisyys, paljon tilaa vievät leikit, autot, legot
Odotukset päiväkodissa	Suoritus- ja oppimiskeskeisyys	Tarjotaan enemmän apua, villimpiä, annetaan anteeksi enemmän, ”pojat ovat poikia”

Näistä odotuksista muodostuvat sukupuoliroolit, jotka tarkoittavat niitä ilmaisutapoja, joilla henkilö ilmentää sukupuoltaan itselleen ja muille. Ne sisältävät kaiken, mikä ilmaisee jollakin tavalla henkilön sukupuolta. (Opetuksen ja ohjauksen tasa-arvoiset käytännöt 2005, 59 & Polnick, Dwyer, Haynie, Froschl, Sprung & Fromberg 2007, 610.) Vaikka biologinen sukupuoli yleensä määrittää onko lapsi fyysisesti tyttö vai poika, se ei kuitenkaan määrittele sitä, kuinka ihminen ilmentää sukupuoltaan. Yhteiskunnan stereotyyppisistä muodostuneet jäykät sukupuoliroolit rajaavat henkilön itseilmaisun mahdollisuuksia.

Lapsi alkaa työstämään sukupuoltaan ja sen ilmentämistä jo pari vuotiaana kasvuympäristöltään saamiensa virikkeiden ja vuorovaikutuksen avulla. Lapsi pohtii millaisia ominaisuuksia ja eroja sukupuoliin liittyy, ja tässä tärkeänä vaikuttajana toimivat ympäristön asenteet ja normittuneet virikkeet, vuorovaikutus aikuisten kanssa sekä vuorovaikutus muiden saman ikäisten lasten kanssa. Näissä vuorovaikutuksissa lapselle siirretään yhteiskunnan stereotyyppinen käsitys sukupuolista. Näitä sukupuolittavia toimintatapoja toistetaan monissa yhteiskunnan instituutioissa, kuten päiväkodissa. (Cacciattore 2007, 150–151; Polnick, Dwyer, Haynie, Froschl, Sprung & Fromberg 2007, 610 & Vilka 2010, 111.) Tämä ilmenee esimerkiksi päiväkodin värimaailmassa, saduissa, työntekijöiden puhetavassa ja heidän suhtautumisessaan sukupuolinormit rikkovaan käyttäytymiseen.

Edellä mainittuja stereotyyppioita ei välttämättä tunnusteta, vaikka sukupuolittuneet toimintatavat koskettavat jokaista. Vaikka niiden olemassaolo tiedostettaisiin, ei niiden merkitystä sukupuoli-identiteetin kehittymiselle välttämättä ymmärretä. Nämä biologiseen sukupuoleen pohjautuvat tiedostamattomat toimintatavat ja asenteet kasvattavat ihmiset toimimaan stereotyyppisten sukupuoliroolien mukaisesti (Opetuksen ja ohjauksen tasa-arvoiset käytännöt 2005, 102).

2.2 Sukupuoli-identiteetti

Sukupuoli-identiteetti on osa ihmisen kokonaisidentiteettiä. Identiteetti tarkoittaa ihmisen omaa käsitystä siitä millainen hän on, ja ihmisillä onkin monia eri identiteettejä. Sukupuoli-identiteetti kuvaa ihmisen omaa sisäistä kokemusta sukupuolestaan, ja se muodostuu biologisen, anatomisen, psykologisen ja sosiaalisen sukupuolen pohjalta. Sukupuoli-identiteettiin sisältyy kolme osa-alueita: ydinseksuaali-identiteetti (käsitys omasta sukupuolesta ja miehenä tai naisena olemisesta), sukupuolirooli ja seksuaalinen suuntautuminen. Sukupuoli-identiteetti ei ole pysyvä, vaan se kehittyy läpi ihmisen elämän ja voi vaihdella myös tilannekohtaisesti. Joissakin tilanteissa sukupuoli saattaa olla erittäin olennainen osa toimintaa, kun taas toisessa tilanteessa sillä ei ole lainkaan merkitystä. (Browne 2004, 60–62; Pirskanen 2006, 94–98 & Vilkkä 2010, 17–18.)

Sukupuoli-identiteetin kehittyminen alkaa jo vauvana, ja sen kehittymisen aloittavat vanhempien usein tiedostamattomat äänenpainot, sanat ja teot, jotka ilmaisevat heidän odotuksiaan lapsen sukupuolta kohtaan (Jarasto & Sinervo 2001, 169). Sukupuoli-identiteetin muodostuminen jatkuu lapsuudessa sukupuoliin liittyvän faktatiedon, aikuisten antamien mallien sekä muiden lasten suhtautumistapojen perusteella. Identiteetin muodostumiseen vaikuttavat sekä lapsen omat mielikuvat ja tapansa luokitella itseään että muiden tavat luokitella hänet tyttö–poika-akselille. Sukupuoli-identiteetti on monella melko pysyvä jo kaksivuotiaana. Lapsen muodostettua mielikuvan itsestään tyttönä tai poikana, on syntynyt kehonkuva ja minäkuva yleensä melko muuttumaton. (Browne 2004, 60–62 & Pirskanen 2006, 94–98.)

Sukupuoli-identiteetin kehitykseen vaikuttavat aiemmin mainitut yhteiskunnassa vallitsevat stereotyyppiset oletukset miehistä ja naisista, eli yhteiskunnan luomat sukupuoliroolit. Nämä roolit opitaan jo varhaislapsuuden sosialisatioprosessissa. Muodostaessaan

itselleen sukupuoli-identiteettiä lapsi poimii yhteiskunnassa vallitsevista käsityksistä itseensä sopivat ja alkaa rakentaa identiteettiään niiden pohjalta. Monesti nimenomaan lapset rikkovat sukupuolittuneita käytänteitä, joita aikuiset ovat toiminnallaan asettaneet. Lapsella on lähtökohtaisesti kyky ilmentää sukupuolta moninaisesti ja esimerkiksi hän voi kokea sukupuolensa muuttuvan vaatteita vaihtamalla, mutta aikuisten syvälle juurtuneet käsitykset oikeanlaisesta sukupuolen ilmentämisestä tukahduttavat lasten ilmaisua. (Pirskanen 2006, 94–96; Teräs 2010, 5 & Ylitapio-Mäntylä 2012c, 277–278.)

2.3 Sukupuolisensitiivisyys ja sukupuolineutraalius

Sukupuolisensitiivisyydellä tarkoitetaan yleisesti sukupuolinäkökulman huomioimista kaikilla yhteiskunnan tasoilla ja toiminnoissa, mikä on edellytys sukupuolten väliselle tasa-arvolle (Sukupuolten välisen tasa-arvon valtavirtaistamisen perussanasto 2003). Sukupuoleen ja sen ilmaisuun liittyy yhteiskunnallista painetta yhdenmukaisuuteen eli heteronormatiivisuuteen. Lehtonen (2010, 87–88) määrittelee heteronormatiivisuuden toiminnaksi ja ajatteluksi, joka kieltäytyy näkemästä sukupuolen moninaisuutta ja asettaa perinteisen biologiseen sukupuoleen perustuvan sukupuolen ja seksuaalisuuden ilmaisun toisia ilmaisutapoja paremmaksi.

Punnonen (2007, 521) ja Anttonen (2007, 11) toteavat, että yhteiskunnan eri sukupuolia kohtaan asettamien odotusten ja sukupuoliin liitettyjen arvojen ja asenteiden tunnistaminen, tiedostaminen ja näkyväksi tekeminen muodostavat sukupuolisensitiivisyyden lähtökohdan. Sukupuolisensitiivisyys on siis taito tarkastella sukupuolta perinteisen biologisen näkökulman lisäksi sosiaalisten ja kulttuuristen määrittelyjen kautta (Ylitapio-Mäntylä 2012b, 26).

Sukupuolisensitiivisyys ja sukupuolineutraalius ymmärretään usein arkikielessä synonyymeinä, mutta todellisuudessa termit ovat lähes vastakkaiset. Ylitapio-Mäntylän (2012b, 25) mukaisesti sukupuolineutraaliudessa korostuu sukupuolen huomiotta jättäminen ja henkilöiden samankaltainen kohtelu sukupuolieroista riippumatta. Voimakas sukupuolineutraalinen asennoituminen voi kuitenkin estää näkemästä ihmisten erilaisuutta, huomioimasta sukupuolen eri merkityksiä tai se voi jopa kieltää sukupuolen ilmaisun kokonaan. Tämä voi myös estää työntekijöitä huomaamasta ja huomioimasta oman toimintansa sukupuolittuneita käytäntöjä. (Ylitapio-Mäntylä 2012b, 25 & Naisasialiitto Unioni

ry 2015.) Sukupuolineutraalissa kasvatuksessa voidaan esimerkiksi poistaa kaikki leikkivälineet, jotka henkilökunta kokee olevan sukupuolistereotyyppisiä (Naisasialiitto Unioni ry 2015).

Sukupuolisensitiivisydessä huomioidaan ja ymmärretään sukupuolen vaikutus ihmisen elämään, hänen tekemiinsä päätöksiin ja vuorovaikutukseen muiden ihmisten kanssa. Sukupuoli on siten olennainen osa ihmisen kokonaisuutta ja identiteettiä. (Punnonen 2007, 521–522.) Tarkoituksena ei kuitenkaan ole korostaa sukupuolten välisiä eroja vaan päästä eroon usein hyvin jyrkästä sukupuolten välisestä kahtiajaosta. Tavoitteena on tilanne, jossa kummankin sukupuolen edustajat voivat tehdä valintoja omien taipumustensa ja kiinnostustensa mukaan, ilman että sukupuoleen liittyvät rakenteet rajoittaisivat tai ohjaisivat heidän päätöksiään. (Syrjäläinen & Kujala 2010, 31–32.) Tarkoituksena on siis kohdata ihminen yksilönä yksilöllisine tarpeineen eikä määritellä häntä sukupuolensa kautta, vaikka sukupuolen merkitys henkilön kokemuksiin otetaankin huomioon.

Sukupuolisensitiivisesti toimivassa päiväkodissa ei esimerkiksi arvoteta sukupuolia vaan kaikenlaista sukupuoleen liittyvää ilmaisua arvostetaan yhtä lailla. Tämä ilmaisu voi olla esillä mm. lapsen tavassa liikkua, elekielessä, temperamenttipiirteissä tai tilan otossa, mutta samalla ymmärretään, että sukupuoli ei ole vain ja ainoastaan kehollisuutta. Sukupuolen moninaisuus tulee esille osana arkea muun muassa lukuhetkissä, leikeissä, piirustus-tuokioissa ja värimaailmassa. (Huuska & Karvinen 2012, 46.)

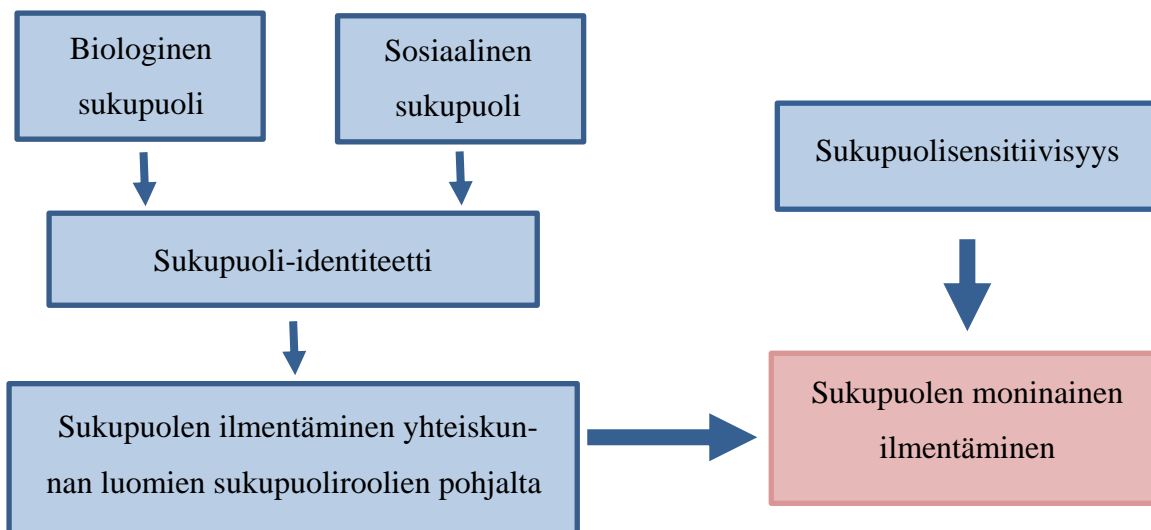
Nais- tai miessukupuolelle ei voida osoittaa yhtä oikeaa olo- tai ilmaisumuotoa, vaan sukupuoli-identiteetin ja ilmaisun kenttä on hyvin moninainen ja usein rikkonainenkin jokaisen tuodessa määritelmään jotain uutta (Punnonen 2007, 526). Tätä moninaisuutta ei voi kieltää, piilotella tai muuttaa ihmisen kokonaisvaltaisen kehityksen kärsimättä. Sukupuolisensitiivisyys ehkäisee erilaisuudesta johtuvaa kiusaamista, syrjäytymistä ja edistää hyvinvointia luoden toisia arvostavaa ja kunnioittavaa ilmapiiriä (Ylitapio-Mäntylä 2012b, 19).

Feministinen pedagogiikka toimii sukupuolisensitiivisen varhaiskasvatuspedagogiikan perustana, ja siinä kehitetään ja suunnitellaan opetusta sukupuoli, erot ja erilaisuus huomioiden. (Ylitapio-Mäntylä 2012d, 177.) Tarkoituksena ei ole tehdä tytöistä ja pojista samanlaisia, vaan mahdollistaa kaikille sukupuolen moninainen ilmentäminen (Syrjäläinen & Kujala 2010, 26). Sukupuolisensitiivisessä kasvatuksessa kasvattajan on tärkeää

tunnistaa ja tiedostaa kulttuurin luomat stereotyyppiset sukupuoli-ikätyypit ja niiden vaikutukset lapsen kasvuun. Kasvattaja ymmärtää sukupuolen moninaisuuden sekä ilmaisun että biologian tasolla. (Vilka 2010, 140 & Ylitapio-Mäntylä 2012d, 186.) Kyseessä on hyvin lapsilähtöinen kasvatopedagogiikka, jossa lapsen annetaan toteuttaa itseään haluamallaan tavalla.

Kuten aikaisemmin todettiin, sukupuolirooleihin liittyvien yhteiskunnallisten arvojen ja asenteiden tunnistaminen on tärkeä osa sukupuolisensitiivisyyttä ja sitä toteuttavien työntekijöiden työtä. Ylitapio-Mäntylä (2012c, 275) toteaa, että sukupuolisensitiivinen varhaiskasvatus vaatii kasvattajilta myös jatkuvaa omien arvojen ja toimintansa reflektointia. Lisäksi hänen on hyvä tiedostaa oman lapsuutensa vaikutus hänen kasvatustapoihinsa. Sukupuoli ja sukupuolistavat käytännöt ovat läsnä lähes kaikkialla päiväkodin arjessa, niin aikuisten vuorovaikutuksissa lasten ja toisten aikuisten kanssa kuin lasten keskinäisissä vuorovaikutuksissa. Sukupuoleen kasvattaminen on kasvattajilta jatkuvaa hienovaraista ja useimmiten tiedostamatonta ohjausta, jolloin arkipäivän tilanteiden ja ohjauksen sukupuolittumista ei huomata. (Ylitapio-Mäntylä 2012c, 275.)

Alla olevassa kaaviossa (kuvio 1) kuvataan käsittelemiemme termien suhdetta toisiinsa. Siitä ilmenee kuinka sukupuolisensitiivisellä työotteella mahdollistetaan sukupuolen monipuolinen ilmentäminen.

KUVIO 1. Esiteltyjen termien suhde toisiinsa

3 TUTKIMUKSEN LÄHTÖKOHDAT

3.1 Tutkimusasetelma ja tutkimuskysymykset

Työmme tarkoituksena oli kehittää sukupuolisensitiivistä varhaiskasvatusta yhteistyöpäiväkodissamme Tampereella. Tavoitteenamme oli lisätä työntekijöiden ymmärrystä sukupuoliroolien moninaisuudesta ja heidän oman työnsä vaikutuksesta lapsen sukupuoli-identiteetin ilmentämiseen ja kokemiseen. Halusimme myös tarjota työntekijöille uusia näkökulmia ja arjen toimintatapoja. Työntekijöiden tietoisuuden lisääntyminen auttaa heitä kohtaamaan lapsia aiempaa sukupuolisensitiivisemmin, joka osaltaan mahdollistaa lasten aidon omana itsenään toimimisen.

Tutkimustehtävänäimme oli toteuttaa koulutuskokonaisuus päiväkodin työntekijöille. Koulutuskokonaisuuden tavoitteena oli selvittää miten sukupuolisensitiivisyys toteutuu yhteistyöpäiväkodissamme, sekä miten arjen toimintatapoja ja työntekijöiden tietoisuutta sukupuolisensitiivisestä työtoteesta voitiin kehittää. Tavoitteemme tiivistyvät alla listattuihin tutkimuskysymyksiimme.

1. Miten sukupuolisensitiivisyys ilmenee päiväkodin arjessa?
2. Miten päiväkodin työntekijöiden tietoisuus ja ajatukset muuttuvat koulutuksen aikana?
3. Miten koulutuksessa esiintyvät sukupuolisensitiivisyyteen liittyvät teemat voidaan siirtää osaksi päiväkodin arkea?

Ensimmäisen tutkimuskysymyksen avulla kartoitimme sukupuolisensitiivisen työtoteen tilannetta ennen koulutuksemme alkua yhteistyöpäiväkodissamme. Kaksi jälkimmäistä kysymystä tarkastelivat työntekijöiden ajattelussa tapahtuneita muutoksia ja koulutuksen sisällön käytäntöön siirtämistä.

3.2 Tutkimusmenetelmä ja aineiston kerääminen

Tutkimusottemme oli pääsääntöisesti kvalitatiivinen eli laadullinen. Laadullista tutkimusmenetelmää kuvaa se, että se ei pyri löytämään totuutta tutkittavasta asiasta, vaan

tarkoituksena on ilmiön kuvaaminen, ymmärtäminen ja toimivan tulkinnan tarjoaminen (Kananen 2012, 29 & Vilkka 2015, 120). Siinä pyritään ymmärtämään ilmiötä syvällisesti yleistysten tekemisen sijaan (Kananen 2012, 29–30). Laadullisen tutkimusotteen lisäksi käytimme kyselylomakkeissamme kvantitatiivista aineistonkeruumenetelmää.

Laadullisen tutkimusmenetelmän strategioista työmme asettuu toimintatutkimuksen alle. Toimintatutkimus soveltuu tilanteisiin, joissa halutaan kehittää olemassa olevia käytäntöjä joko ulkopuolisen toimijan tai työyhteisön omasta aloitteesta (Metsämuuronen 2008, 29). Cohen ja Manion (teoksessa Metsämuuronen 2008, 30) mukaan toimintatutkimus soveltuu erinomaisesti niihin tutkimuksiin, joiden tarkoituksena on lisätä koulutusta työyhteisön sisällä tai tuoda työskentelyyn uusia näkökulmia. Koulutuksemme tarkoitus oli juurikin kehittää yhteistyöpäiväkotimme sukupuolisensitiivistä työtettä, joten toimintatutkimus tarjosi tilanteeseen toimivan lähestymistavan. Vaikka kehitysajatus tuli meiltä, lähti päiväkoti innostuneesti prosessiin mukaan ja oli ollut aiheesta aikaisemminkin kiinnostunut.

Metsämuuronen (2008, 29) mukaan toimintatutkimus on tilanteeseen sidottua, yleensä yhteistyötä vaativaa, osallistuvaa ja itseään tarkkailevaa. Koulutuksemme täytti kaikki neljä määritelmää, sillä koulutustamme ei pysty täysin samanlaisena toistamaan ja se pohjautui dialogiin, yhteistyöhön sekä osallisuuteen. Tarkastelimme lisäksi koko prosessin ajan työskentelyämme ja muokkasimme sitä havaintojemme ja saamamme palautteen pohjalta. Tämä itsensä tarkkailevuus täyttää myös Grönforsin määritelmän siitä, että toimintatutkimuksessa tutkimus ja suunnittelu tapahtuvat prosessissa samanaikaisesti (teoksessa Metsämuuronen 2008, 31).

Aineiston keruun suoritimme nauhoittamalla sanelimella pitämämme koulutuskerrat. Valitsimme kyseisen tallennusmenetelmän, koska koimme koulutuksemme sisällön ja annin tulevan ilmi nimenomaan puheen kautta, emmekä kokeneet visuaalisen tallentamisen mahdollisten hyötyjen olevan sen aiheuttamia haittoja suurempia. Videokamera olisi oletettavasti jännittänyt osallistujia sanelimia enemmän. Jos tehtävistä muodostui jotakin konkreettista, kuvasimme ne ja otimme ne talteen mahdollista myöhempää käsittelyä varten.

Koulutuskertojen jälkeen litteroimme tapaamiset, eli muutimme ne tekstimuotoon. Tutkimuksen analysointivaiheen kannalta litterointi edesauttaa aineiston järjestelmällistä läpikäymistä (Vilka 2015, 137). Litteroinnin tuottaman kirjallisen materiaalin tulee vastata sanatarkasti nauhoitettua puhetta. Hirsijärven ja Hurmeen (2009, 138–140) mukaan litterointi on mahdollista tehdä joko koko aineiston kattavana tai osittaisena litterointina, jolloin litteroitavaksi valitaan vain tutkimuksen kannalta olennaiset osat materiaalista. Teimme omaan aineistoomme osittaisen litteroinnin jättämällä siitä pois muun muassa kohdat, joissa annoimme osallistujille ohjeistukset harjoitteiden suorittamiseen. Emme kokeneet niiden tuovan tutkimukseen lisäarvoa. (Vilka 2015, 137).

Nauhoitusten lisäksi keräsimme aineistoa sähköisellä aloituskyselyllä (liite 1) ennen koulutuskokonaisuuden aloittamista ja paperisella palautelomakkeella (liite 2) viimeisen keran yhteydessä. Kirjallista materiaalia saimme myös pitämästämme tutkimuspäiväkirjasta, johon kirjasimme jokaisen koulutuskerran jälkeen havaintojamme omasta toiminnastamme sekä yleisesti tapaamisen kulusta.

3.3 Aineiston analysointi

Tutkimusasetelmamme määritteli analysointitavaksemme aineistolähtöisen sisällönanalyysin. Tämä analysointimenetelmä toimi, sillä tutkimuksemme tarkoituksena oli kerätä tietoa sukupuolisensitiivisen työotteen käytöstä yhteistyöpäiväkodissamme ja sen muuttumisesta koulutuksemme aikana. Tutkimuksen etenemistä ohjasi siis koulutuksesta saamamme tieto, eikä mikään valmiiksi valitsemamme jo olemassa oleva teoreettinen viitekehys. (Kananen 2009, 84–85 & Tuomi & Sarajärvi 2009, 96–97.)

Sisällönanalyysin tarkoituksena on järjestellä ja luokitella aineisto niin, että siitä syntyy tiivis ja selkeä kuvaus tutkimusmateriaalin ydinasioista. Tämän yhtenäistetyn tiedon avulla aineistosta voidaan tehdä luotettavia johtopäätöksiä. (Kananen 2009, 84 & Tuomi & Sarajärvi 2009, 108.) Sisällönanalyysi voidaan jakaa karkeasti kolmeen vaiheeseen: redusointi eli aineiston pelkistäminen, klusterointi eli aineiston ryhmittely ja abstrahointi eli aineiston siirtäminen yleiselle käsitteelliselle tasolle (Metsämuuronen 2008, 48 & Tuomi & Sarajärvi 2008, 108–109).

Aloitimme aineiston pelkistämisen tulostamalla litteroidun materiaalin ja värikoodaamalla sen sekä kyselyiden vastaukset tutkimuskysymystemme mukaisesti. Kävimme materiaalin läpi alleviivaamalla eri tutkimuskysymyksiin liittyvät asiat eri väreillä. Tavoitteenamme oli karsia tutkimuksen kannalta epäolennainen materiaali pois. Seuraavassa vaiheessa eli klusteroinnissa kävimme pelkistetyn materiaalin läpi tutkimuskysymys kerrallaan. Ryhmittelimme samaa aihetta käsittelevät aineistoyksiköt omiksi luokikseen. Kun olimme luokitelleet koko aineiston, nimesimme ryhmät sisältöä kuvaavilla otsikoilla. Tämän jälkeen jatkoimme analysointia abstrahoimalla aineiston, eli yhdistimme luokkia edelleen laajemmiksi kokonaisuuksiksi yleiskäsitteiden alle.

Materiaalien keräämisen jälkeen käsitelimme saatua tutkimusaineistoa eettisesti ja luotettavasti. Säilytimme ja käsitelimme materiaalia huolellisesti, varmistaen ettei ulkopuolisilla ollut pääsyä niihin missään tutkimusprosessin vaiheessa. Opinnäytetyön valmistuttua poistimme kaiken aineiston. Raportoimme löytämämme tulokset objektiivisesti riippumatta omista ajatuksista ja oletuksista. Raportointimme oli sensitiivistä yhteistyökumppania kohtaan, mutta kuitenkin totuudenmukaista.

Kerätty materiaali käsiteltiin anonymisti, eikä yksittäisiä vastauksia voinut yhdistää tiettyyn vastaajaan. Tuomen ja Sarajärven (2009, 140–141) mukaan tutkimukseen osallistujien henkilöllisyys on salattava, joten litteroinnin yhteydessä häivytimme myös nauhoitusta materiaalista osallistujien tunnistetiedot. Emme siis kokeneet tarpeelliseksi määrittellä jokaiselle työntekijälle omaa tunnistekoodia. Tässä opinnäytetyössä käytimme kuitenkin yhdessä pitkässä sitaatissa koodeja T1, T2, T3 ja T4 työntekijöille sekä koodia O ohjaajalle selkiyttääksemme keskustelun kulkua. Anonymiteetin poikkeuksena oli erään työntekijän lopetuskysely, jonka hän teki poissaolon vuoksi jälkikäteen sähköisesti. Turvasimme anonymiteetin myös yhteistyöpäiväkodillemme heidän toiveidensa mukaisesti, joten emme nimenneet päiväkotia opinnäytetyössämme. Noudatimme myös Hirsijärven ja Hurmeen (2009, 20) mainitsemaa objektiivista litterointitapaa, eli emme muokanneet tai muuttaneet koulutukseen osallistuneiden työntekijöiden puheen muotoa tai sen sisältämää merkitystä.

4 KÄYTÄNNÖN TOTEUTUS

4.1 Yhteistyökumppanit

Yhteistyökumppaneinamme olivat eräs tamperelainen päiväkotiki sekä Naisasialiitto Unioni. Yhteistyöpäiväkodissämme on 10 ryhmää 0–6-vuotiaille lapsille. Päiväkodin työntekijöiltä löytyi jo ennestään kiinnostusta sukupuolisensitiivisyydestä.

Toisena yhteistyökumppanina oli Naisasialiitto Unioni, joka on sukupuolisyrynnän vähentämiseen tähtäävä naisjärjestö. Sen toimintaan kuuluu vaikuttamistyö muun muassa kannanottoja ja Tulva-lehteä kirjoittamalla sekä tapahtumia järjestämällä. Unionilla on ollut vuodesta 2010 asti käynnissä Sukupuolisensitiivisyys varhaiskasvatuksessa - tasavertainen kohtaaminen päiväkodissa –hanke. Vuonna 2016 päättyvä hanke keskittyi koulutuksen tarjoamiseen päiväkodin työntekijöille sekä tuottamaan materiaalia sukupuolisensitiivisyyden edistämiseksi. (Naisasialiitto Unioni ry 2016.) Hyödynsimme Unionin tuottamaa Kouluttajan opasta (2015) sekä muita heidän materiaaleja koulutuksemme suunnitteluun ja toteutukseen, esimerkiksi käyttämällä Unionin harjoitteita koulutuksemme. Lisäksi saimme oppaita jaettavaksi osallistujille. Unionilta kävi myös kaksi työntekijää seuraamassa toista koulutuskertaamme sekä antamassa vielä vinkkejä jäljellä olevien koulutuskertojen suunnittelemiseen.

4.2 Koulutusryhmän muodostuminen

Keskustelimme yhteistyökumppanimme Naisasialiitto Unionin työntekijän kanssa erilaisista ryhmäratkaisuksista ennen päiväkotiyhteistyökumppanin hankkimista. Vertailimme kolmea eri vaihtoehtoa toteutukselle: yksi isompi koulutustapahtuma, johon osallistuisi työntekijöitä mahdollisimman monesta päiväkodista Tampereelta; koulutuskokonaisuuden järjestäminen jo valmiiksi yhteistyötä tekevien päiväkotien kesken tai yksittäisen päiväkodin työntekijöiden kouluttaminen. Päädyimme viimeiseen vaihtoehtoon, koska se mahdollistaa paremman keskustelun ja syventymisen aiheeseen sekä toiminnallisten menetelmien käytön. Mielestämme on parempi, että aihetta käsitellään laajasti yhdessä päiväkodissa, kuin että sitä käsiteltäisiin pintapuolisesti isomman ryhmän kanssa, jolloin

vastuu tiedon levittämisestä koko päiväkotiin jäisi yhdelle koulutukseen osallistuneelle työntekijälle.

Koulutusryhmää miettiessämme meillä oli prosessin alussa ajatuksena suunnata koulutuksemme päiväkodin lastentarhanopettajille, koska he vastaavat ryhmien pedagogisesta toiminnasta. Yhteistyöpäiväkodin johtaja toi kuitenkin esille kaikkien työntekijöiden vahvan pedagogisen osaamisen, jonka vuoksi päätimme antaa ryhmän muodostua kiinnostuneista työntekijöistä riippumatta koulutustaustasta. Ajatuksenamme oli, että työntekijöiden ollessa eri ryhmistä, leviäisi tieto sukupuolisensitiivisestä työotteesta laajasti koko työyhteisöön. Lisäksi halusimme pitää ryhmäkoon pienenä, jolloin keskustelu mahdollistuu suurta ryhmää paremmin. Ryhmään osallistui seitsemän työntekijää, joista neljä oli lastentarhanopettajia ja kolme lastenhoitajia. Kahdella ensimmäisellä kerralla oli lisäksi mukana opiskelija, joka ei kuitenkaan osallistunut toimintaan, sekä kolmannella tapaamiskerralla mukana oli lastenhoitajajarjoittelija. Viimeisellä kerralla yksi osallistujista ei päässyt tulemaan paikalle, ja paikalla oli yksi uusi osallistuja, joka ei tietokatkoksen vuoksi ollut paikalla aiemmilla kerroilla.

Ryhmä kokoontui torstaisin klo 12.30–14.00 päiväkodin kokoushuoneessa neljä kertaa vuoden 2016 helmikuun ja huhtikuun välisenä aikana. Jokaiselle tapaamiskerralle oli oma teemansa ja harjoituksensa (liite 3). Tapaamisten ajankohta sovittiin torstaille, koska kyseinen päivä sopi kummallekin osapuolelle; meillä ei ollut torstaisin opetusta ja päiväkodilla oli tuolloin viikoittainen tiimipalaveri, joten tapaaminen sopi myös päiväkodin viikkorytmiin. Tapaamiset sovittiin pidettäväksi joka toinen viikko, jotta päiväkodille jää aikaa myös käsitellä omia asioitaan väliviikkoina. Toisen ja kolmannen tapaamiskerran välille sovittiin pitempi tauko hiihtolomien ja päiväkodin kiireisten aikataulujen vuoksi.

Pohdimme mahdollisuutta järjestää koulutus Tampereen ammattikorkeakoulun tiloissa, koska emme tienneet oliko päiväkodilla koulutukseen sopivia tiloja. Koulutuksen pitämisessä TAMKin tiloissa olisi ollut positiivista tilojen moninaisuus ja käytettävissä olevien materiaalin määrä. Haasteeksi olisi kuitenkin muodostunut työntekijöiden paikalle saaminen kesken työpäivän, koska koulutukseen osallistuminen olisi matkojen vuoksi vienyt paljon aikaa. Mietimme myös vaihtoehtoa järjestää koulutus työpäivän jälkeen, mutta koimme tämän ratkaisun huonoksi, koska työntekijöiden päivästä olisi tullut hyvin pitkä, eikä tilanne olisi näin ollen ollut otollinen koulutukselle. Onneksemme päiväkodin tiloista löytyi vapaasti käytettävissä oleva kokoushuone, jossa saimme pitää koulutustapaamiset.

4.3 Aloituskysely

Ennen ensimmäistä koulutustapaamista keräsimme sähköisen aloituskyselyn avulla tietoa päiväkodin henkilökunnan sukupuolisensitiivisyyden osaamisesta. Tavoitteenamme oli saada kattava kokonaiskuva päiväkodin tilanteesta, jotta pystyisimme rakentamaan heidän tarpeisiinsa vastaavan koulutuskokonaisuuden. Mietimme kysymyksiä yhdessä päiväkodin johtajan ja varajohtajan kanssa, jotta kysymykset vastaisivat sekä meidän omia että yhteistyöpäiväkotimme tarpeita. Suunnittelimme kysymykset niin, että ne peilasivat meidän tutkimuskysymyksiämme ja tukivat materiaalin keräämistä.

Aloituskysely muodostui neljästä avoimesta kysymyksestä sukupuolisensitiivisyyteen liittyvistä teemoista ja lisäksi koulutukseen osallistujille oli vielä yksi avoin kysymys liittyen heidän odotuksiinsa ja toiveisiinsa koulutuksen sisällöistä. Aloituskyselyyn tuli 12 vastausta. Aloituskysely lähetettiin sähköisesti päiväkodin johtajalle, joka jakoi sen kaikille päiväkodin työntekijöille. Kysely jaettiin kaikille päiväkodin työntekijöille johtajan toiveesta, sillä hän halusi saada yleiskuvan henkilöstönsä käsityksestä sukupuolisensitiivisyydestä.

4.4 Koulutuskokonaisuus

Opetus- ja kulttuuriministeriön (2012, 7) mukaan on tärkeää, että koulutus nähdään elinikäisenä jatkumona, eikä koulutuksen tulisi loppua tutkinnon valmistumiseen. Toimintatutkimuksen luonteen mukaisesti koulutuksemme tarjosi juurikin lisä- ja täydennyskoulutusta jo työelämässä oleville henkilöille.

Isosomppi (2010, 159–161) nimeää varhaiskasvattajan tasa-arvo-osaamisen neljäksi osa-alueeksi tasa-arvotietämyksen sekä pedagogiset, sosiaaliset ja reflektiiviset taidot. Pyrimme rakentamaan koulutuskokonaisuutemme niin, että työntekijöiden osaaminen lisääntyisi jokaisella osa-alueella.

4.4.1 Ensimmäinen tapaamiskerta

Ensimmäisen kerran alussa esittelimme itsemme ja opinnäytetyömme idean ja teimme nimikyltit. Ennen nauhoituslupien allekirjoittamista ja sanelimien käynnistämistä, kertesimme osallistujille työhön liittyvät eettiset periaatteet. Lisäksi jaoimme osallistujille alustavan rungon koulutuskokonaisuuden sisällöistä käyden niitä läpi ja kertoen kuitenkin niiden olevan muokattavissa osallistujien toiveiden mukaan.

Tällä kerralla teimme kaksi eri tehtävää liittyen aiheen päätermeihin. Käsittelimme sukupuolisensitiivisyys- ja sukupuolineutraaliustermejä miellekarttatehtävän avulla. Olimme tehneet etukäteen kaksi kartonkitaulua, joissa toisessa luki sukupuolisensitiivisyys ja toisessa sukupuolineutraalius. Osallistujille oli jaettu valmiiksi liimatarralappuja ja kyniä ja heidät ohjeistettiin kirjoittamaan lapuille mitä he kokivat termien sisältävän ja merkitsevän. Laput liimattiin kartongeille, ja kävimme yhdessä keskustellen läpi kaikkien niiden sisällöt sekä kerroimme mitä termit merkitsevät.

Toisessa harjoituksessa keskityimme teemaan liittyviin ennakkoluuloihin käymällä ryhmissä läpi väittämiä (esimerkiksi ”Lapsista halutaan tehdä sukupuolettomia.”, ”Sukupuolisensitiivinen kasvatusta on luonnonvastaista.”). Jaoimme osallistujat kolmeen ryhmään. Ryhmät miettivät heille annettua väittämää noin viisi minuuttia, jonka jälkeen kävimme ne yhdessä läpi. Yksi ylimääräiseksi jäänyt väittämä käytiin lopuksi yhdessä läpi. Lopuksi annoimme tilaa vapaalle kommentoinnille ja ohjeistimme seuraavan kerran pohdintatehtävän. Pyysimme osallistujia pohtimaan sukupuoleen liittyviä stereotyyppioita ja väittämiä. Annoimme ohjeistuksen myös kirjallisena, jossa oli muutama esimerkki auttamassa alkuun pääsemisessä.

4.4.2 Toinen tapaamiskerta

Toisen kerran teemana oli sukupuolen moninaisuus ja stereotyyppit. Tällä kerralla mukana oli myös kaksi työntekijää Naisasialiitto Unionista. Aloitimme virittäytymällä aiheeseen pyytämällä osallistujia kertomaan mistä he tunnistavat meidät naisiksi. Olimme valmistautuneet tähän lämmittelytehtävään sopimalla, että toinen ilmentää stereotyyppistä naisuutta esimerkiksi pukeutumalla hameeseen ja meikkaamalla, toisen pukeutumisen ollessa vähemmän feminiininen. Osallistujat saivat vapaasti sanoa mieleensä tulevia asioita,

joista teimme yhteenvetoa kaikkien sanottua ajatuksensa. Valitsimme harjoitteen, sillä halusimme tuoda esille sukupuoliin liittyviä stereotypioita ja kuinka ne eivät ole yleispäteviä.

Tästä siirryimme käsittelemään sukupuolen moninaisuutta harjoituksella, jossa osallistujat jaettiin kahteen ryhmään. Toiselle ryhmälle annettiin tehtäväpaperi, jossa pyydettiin pohtimaan sosiaalisen sukupuolen merkitystä, muotoutumista ja suhdetta biologiseen sukupuoleen. Toinen ryhmä teki jäsenyyksen biologisesta sukupuolesta. Heillä oli käytettävänä valmis pohja, jonka otsikkona oli biologinen sukupuoli sekä irrallisia lappuja, joissa oli erilaisia sukupuoleen liittyviä termejä (esimerkiksi cissukupuoli, transsukupuoli). Tehtävänä oli asetella annetut termit otsikon alle niin, että siitä muodostuisi heidän mielestään oikea jäsenyys sukupuolesta. Ryhmät miettivät tehtäväänsä noin kymmenen minuuttia, jonka jälkeen keskustelimme yhdessä ryhmien pohdinnoista ja kerroimme oikeat vastaukset.

Seuraavaksi aloimme työstämään mies- ja naisstereotypioita teettämällä työntekijöillä Unionin stereotypiatestin. Luimme kahdeksan lauseenalkua (esimerkiksi ”Pojat tykkäävät”, ”Poikatytöt’ ovat”, ”Minua hämmentää, jos tyttö”), joita työntekijät saivat jatkaa haluamallaan tavalla paperille. Kun kaikki lauseenalut oli täydennetty, kävimme ne läpi lause kerrallaan. Kaikki saivat halutessaan kertoa mitä olivat kirjoittaneet. Jatkoimme stereotypia-aiheen käsittelyä viime kerralla annetun pohdintatehtävän avulla. Ne työntekijät jotka olivat miettineet tehtävää, kertoivat keksimänsä stereotypiat ja väittämät, joiden pohjalta kävimme keskustelua. Lisäksi meillä oli itsellämme lista erilaisia väittämiä keskustelun herättämiseksi. Lopuksi annoimme seuraavan kerran pohdintatehtävän, jossa pyysimme heitä miettimään ja havainnoimaan päiväkotiarjen tilanteita, joissa erilaiset sukupuolistereotypiat ilmenevät.

4.4.3 Kolmas tapaamiskerta

Aloitimme tapaamiskerran kysymällä onko osallistujille herännyt kysymyksiä tai kommentteja edellisen kerran jälkeen. Tämän jälkeen pidimme osallistujille lyhyen luento-maisen teoriaosuuden heteronormatiivisuudesta ja perheiden moninaisuudesta. Jaoimme

osallistujille paperit, joihin olimme koonneet teoriaosuudessa esiin tulleet asiat jäsenllysti. Termien esittelyn jälkeen osallistujat saivat halutessaan kommentoida ja kertoa kokemuksiaan aiheista.

Seuraavaksi siirryimme käsittelemään edellisellä kerralla annettua pohdintatehtävää päiväkotiarjen sukupuolittuneista tilanteista. Muutamien työntekijöiden esiin tuomien esimerkkien kautta syntyi keskustelua, joiden pohjalta myös ne työntekijät, jotka eivät olleet ehtineet pohtimaan tehtävää, pääsivät mukaan keskusteluun. Pohdintatehtävä pohjusti seuraavaa tehtävää, jossa työntekijät pääsivät työstämään todellisia päiväkodin arjessa havainnoituja tilanteita case-työskentelyn (esimerkki liitteessä 4) avulla.

Jaoin osallistujat kolmeen ryhmään, joista jokainen sai kaksi tilannekuvausta käsiteltäväkseen. Videohavainnointiin pohjautuvat tilannekuvaukset saimme yhteistyökumppanimme Naisasialiitto Unionin verkkosivuilta. Aluksi ryhmät saivat paperit, jossa oli tilannekuvaus sekä siihen liittyviä kysymyksiä. Ryhmä sai keskustella rauhassa molemmista tilannekuvauksista, jonka jälkeen ryhmät esittelivät pohdintansa koko ryhmälle. Tässä vaiheessa myös muille osallistujille tarjottiin mahdollisuus kommentoida ja tuoda omia mielipiteitään esiin. Tilannekuvausten käsittelyä jatkettiin jakamalla jokaiseen tilanteeseen omat Naisasialiitto Unionin listaamat toimintaehdotukset, joita olimme myös itse hieman muokanneet. Osallistujille annettiin hetki aikaa lukea toimintaehdotukset läpi, jonka jälkeen keskustelimme niiden herättämistä ajatuksista.

Lopetimme tehtävän käymällä yhteisesti läpi kolme tilannekuvausta. Tällä kerralla jaoin heti aluksi osallistujille sekä tilannekuvaukset, kysymykset että toimintaehdotukset. Osallistujat lukivat kaiken yhteen tilannekuvaukseen liittyvän materiaalin läpi, jonka jälkeen puhuimme materiaalin herättämistä ajatuksista. Päätimme kolmannen kerran jakamalla osallistujille lisämateriaalina muutaman tilannekuvauksen toimintaehdotuksiin, joita he voivat halutessaan käydä läpi ja jakaa työryhmänsä kanssa. Lisäksi annoimme viimeiselle kerralle pohdintatehtävän, jossa pyysimme heitä kiinnittämään huomiota lasten kanssa käytettäviin satuihin ja lauluihin. Tehtävän avuksi jaoin Naisasialiitto Unionin sukupuolisensitiivisyyttä käsittelevän Kouluttajan oppaan, josta löytyy muun muassa satujen ja laulujen seuranta-kaavakkeet.

4.4.4 Neljäs tapaamiskerta

Aloitimme viimeisen kerran käsittelemällä annettua kotitehtävää. Keskustelimme erilaisista perinteisistä lasten lauluista ja saduista, ja niissä esiintyvistä stereotyyppisistä sukupuolirooleista. Jatkoimme viime kerralla aloitettua case-työskentelyä itse keksimiemme tilannekuvausten pohjalta, jotka liittyivät sukupuolisensitiivisen työtteen juurruttamiseen työyhteisöön. Jaoin osallistujat kahteen ryhmään, jotka molemmat saivat yhden tilanteen mietittäväkseen. Ryhmätyöskentelyn jälkeen kävimme tilannekuvaukset yhdessä keskustellen läpi.

Kertasimme lyhyesti kaikki koulutuksen aikana käytyt sisällöt ja tehtävät. Kertauksen jälkeen jaoin palautelomakkeen osallistujille täytettäväksi. Lomakkeen avulla oli tarkoitus saada selville miten työntekijät kokivat koulutuksen ja mitä he saivat siitä itselleen. Kun kaikki olivat täyttäneet lomakkeen, keräsimme ne pois ja kävimme vielä muutaman kysymyksen yhdessä keskustellen läpi. Nämä kysymykset koskivat koulutuskokonaisuuden käytännön toteutusta, kuten koulutuskertojen määrää ja pituutta.

5 TULOKSET

5.1 Sukupuolisensitiivisyyden ilmeneminen päiväkodin arjessa

Ensimmäisessä tutkimuskysymyksessä tutkimme sukupuolisensitiivisyyden ja siihen liittyvien ilmiöiden esiintymistä koulutukseen osallistuneiden työntekijöiden arjessa. Työntekijöiden keskusteluissa nousi vahvasti esiin yhteiskunnan vaikutus päiväkodin arkeen, sekä se kuinka sukupuolirooliodotukset ja -mallit ovat syvällä kulttuurin ja yhteiskunnan rakenteissa. Käytännössä tämä näkyy esimerkiksi kaupallistumisen kautta, joka määrittelee muun muassa lasten vaatteiden värejä, lelujen sukupuolittuneisuutta sekä satujen ja laulujen sisältöjä.

Työntekijät kokivat kohtaavansa työssään sukupuolisensitiivistä työtettä vaativia tilanteita, ja selviytyvänsä niistä pääasiallisesti hyvin. Yleinen tietoisuus aiheesta on heidän kokemuksensa mukaan parantunut viime aikoina, ja sen ansiosta työntekijöiden arki on aiempaa sukupuolisensitiivisempää. He kokivat, etteivät reagoi hämmentyneesti lasten sukupuolinormit rikkovaan käytökseen, vaan mieltävät sen normaalina. Lapsi kohdataan yksilönä sukupuolesta riippumatta, eikä sukupuolta korosteta ryhmän toiminnassa. Lapsen valintoja kunnioitetaan, ja he saavat olla omia itsejään. Työntekijöiden kokemus lelujen ja laulujen neutraaliudesta vaihteli. Jotkut kokivat niiden olevan hyvinkin neutraaleja ja vapaita sukupuolirooleista, kun taas osa koki sukupuolten erilaisten kiinnostustenkohteiden vaikuttavan jo lelujen hankintavaiheessa.

Toisaalta työntekijät tunnistivat arjen toiminnoissaan tilanteita, joissa he eivät toimineet sukupuolisensitiivisen työtteen vaatimalla tavalla. He myös tiedostivat, että ”poikamaisesti” käyttäytyvä ja pukeutuva tyttö on helpompi hyväksyä kuin ”tyttömäisesti” sukupuoltaan ilmentävä poika. Hämmennystä oli herättänyt lisäksi tilanteet, joissa lapsen sukupuoli ei ollut selkeästi nähtävissä. Lisäksi he toivat esille sietävänsä tyttöjen riehumista paremmin kuin poikien vastaavaa toimintaa. Käytännössä myös sääntöjen noudattamisesta joustettiin eri tavalla eri sukupuolten ollessa kyseessä, esimerkiksi pojilta ei aina johdonmukaisesti vaadittu omien jälkien siivoamista. Työntekijöiden arjessa ilmeni piileviä stereotyyppisiä oletuksia lapsen tuen tarpeesta erilaisiin leikkeihin ja toimintoihin perinteisten sukupuoliodotusten pohjalta. Esimerkiksi tyttöjen oletetaan tarvitsevan tukea autoleikin ylläpitämisessä.

Haluisin sanoa, et on samat säännöt niin kuitenkin jos miettii vaikka, meillä on tuen tarpeisia poikia vaikka ni jos ne rupee vaikka kaks- kahestaan riehumaan niin sitä kattoo paljon vähemmän aikaa kuin mitä niitä tyttöjen semmosta kikattelua ja semmosta riehumista. -- että kyllä mä ainakin viis minuuttia pitempään jaksan niitten tyttöjen riehumista kattoo --.

Työntekijöiden mielestä sukupuolisensitiivinen työote vaatii herkkyyttä lasta havainnoidessa ja hänen kanssa toimiessaan. Jos työntekijä vastaa lapsen sukupuolen ilmentämiseen epäsensitiivisesti, saattaa se taannuttaa lapsen stereotyyppisiin sukupuolirooleihin. Herkkä työote vaatii omien eleiden ja ilmeiden tarkkailua sekä mahdollisesti tiedostamattomienkin odotusten ja stereotyyppien reflektointia. Työntekijät toivat esille kuinka eleet ja ilmeet saattavat paljastaa työntekijän ihmetyksen lapsen käytöksestä, vaikka sanallinen vuorovaikutus olisikin hyväksyvää.

Herkän työotteen toteuttamisessa koettiin tärkeäksi myös huomion kiinnittäminen puheeseen. Olennaista on kuunnella lapsen suhtautuminen asiaan, ja tukea lasta hänen tarvitsemallaan tavalla. Keskusteluissa nostettiin esiin tilanteet, joissa lapsen ollessa innoissaan vastattiin siihen innostuneisuudella ja lapsen ollessa häpeissään tuettiin häntä häpeän ylipääsemisessä. Kohdatessaan lapsilta stereotyyppistä toimintaa, pyrkivät työntekijät herättämään lapsien ajatusprosessin keskustelun avulla esittämällä lisäkysymyksiä tai kommentteja. Vaikka keskustelun herättely onkin toimiva keino rikkoa lasten mahdollisesti tiukkoja mielikuvia sukupuolirooleista, työntekijät tunnistavat kuitenkin, että he saattavat arjen puheessa tuoda esille stereotyyppisiä ajatuksia. Esimerkiksi kysymällä lapselta onko äiti laittanut hänelle kynsilakkaa, osoittaa työntekijä olettavansa, että kosmetiikkaa käyttää nimenomaan naispuoliset ihmiset.

Sekin riippuu niin siitä lapsesta, että jos se ylpeenä esittelee niin sitten siihen mennään mukaan siihen juttuun, että onpa siistiä ja sitten jos sitä hävettää niin yrittää niin kun saaha sitä sieltä kuoresta ulos että ei tarvi hävetä ja niin.

Työntekijöiden mielestä kasvattaja voi mahdollistaa sukupuolen moninaisen ilmentämisen tarjoamalla lapsille monenlaisia materiaaleja leikkeihin ja kädentöihin. Tarjoamalla kaikille lapsille samat materiaalit, mahdollistaa työntekijä lapsen omat valinnat sukupuolesta riippumatta. Työntekijät mainitsivat tästä esimerkkeinä askartelutuokiot, joissa lapsi saa valita vapaasti kartongin värin ilman aikuisen välitöntä läsnäoloa tilanteessa sekä roolileikit, joissa kaikilla lapsilla on tasavertainen mahdollisuus sukupuolestaan riippumatta

pukeutua kaikkiin roolivaatteisiin. Olennaisessa osassa leikkien rakentamisessa on myös päiväkodin fyysinen ympäristö, eli millaiset rajat se luo leikkien rakentamiselle ja sijoittelulle.

Mitä materiaaleja me asetetaan sinne, esimerkiksi kotileikkiin, että sinne hän voi laittaa nuken ja ruokajuttuja, mutta onhan siä kodissa paljon muutaakin. Että ne on aika tärkeitä juttuja. Miten me rakennetaan näitä leikit, ympäristöt lapsille.

Erilaiset sadut ja laulut muodostavat tärkeän osan päiväkodin arkea. Keskusteluissa oli selkeästi havaittavissa, kuinka päiväkodissa käytettävät sadut, lorut ja laulut sisältävät usein perinteisiä sukupuolirooleja vahvistavia miehen ja naisen malleja. Työntekijät kokivat, ettei tarjolla edes ole sukupuolisensitiivistä materiaalia, muutamia poikkeuksia lukuun ottamatta, kuten Astrid Lindgrenin kirjat. Osa työntekijöistä koki eläinaiheisen kirjallisuuden hyväksi ja neutraaliksi, kun taas osan mielestä nekin vahvistavat perinteistä roolijakoa esimerkiksi kuvailemalla eläimiä perinteisillä perhemalleilla.

Työntekijät pohtivat myös lasten erilaisia suhtautumistapoja erilaisiin arjen tilanteisiin ja virikkeisiin, joissa ilmenee sukupuolirooli-odotuksia. Lapsen reagoineista puhuttaessa tuli esiin kaksi erilaista näkökulmaa. Työntekijät kokivat, että lapset ovat mukautuvaisia, eivätkä luontaisesti noudata sukupuoliroolien mukaisia odotuksia. Tämä mukautuvaisuus koettiin näkyvän erityisen hyvin pienten lasten ryhmässä, jossa lapsille ei vielä ole muodostunut stereotypistä suhtautumista sukupuolirooleihin. Jos lasten sukupuolirooleja rikkovaa käytöstä kritisoidaan tai kielletään, työntekijöiden mielestä lasten reaktiot vaihtelevat kummastelun, alentumisen, harmituksen ja kateuden välillä. Ylipäänsä lapset omaksuvat helposti aikuisen toiminnasta, ilmeistä, eleistä ja puheesta toimintamalleja, jotka osaltaan vaikuttavat lapsen mielikuvaan sukupuolirooleista.

O: Miten niinku nämä pojat reagoi tähän tilanteeseen kun heille sanotaan [työntekijä on sanonut pojalle, etteivät pojat käytä kynsilakkaa]?

T1: Hyvin sillain kummastellen

T2: Tai sit vastakohta on, et se on ihan ok sen kanssa, koska se ei todennäköisesti oo ensimmäinen kerta ku se sille on sanottu niin.

T3: Nii, että ne vaan toteaa, että jaa näin on. Alentuu tavallaan.

T4: Nii mutta ensin semmonen niinku hämmästys, että miksi.

T3: Nii ja harmitus, ehkä harmitus.

T2: Monesti kateus, miks toi saa mut mä en.

Toisaalta taas varsinkin vanhempien lasten koettiin olevan hyvin kriittisiä sukupuolirooleja rikkovalle käytökselle. Lapsilta löytyi myös vahvoja mielikuvia eri sukupuolille sopivista käytösmalleista ja ammateista sekä soveltuvasta pukeutumisesta. Näitä mielikuvia saattaa olla hankala muuttaa, ja työntekijät kokivat lapsen tarvitsevan harjoitusta kyetäkseen laajentamaan niitä.

5.2 Työntekijöiden ajattelun ja toimintatapojen kehittyminen

Toisessa tutkimuskysymyksessä keskityimme koulutukseen osallistuneiden työntekijöiden ajatusten ja tietoisuuden muutoksiin koulutuksen aikana. Ennen koulutuksen aloitusta kerätyssä aloituskyselyssä tuli esiin, että suurimmalla osalla osallistujista ei ollut ennestään koulutusta aiheesta. Seitsemästä osallistujasta kahdella oli laajempaa tietoa aiheesta ammattikoulutuksen tai lisäkoulutuksen ansiosta.

Koulutuksen alussa sukupuolisensitiivisyyteen liittyvät termit, kuten heteronormatiivisuus sekä sosiaalinen ja biologinen sukupuoli, olivat työntekijöille verrattain tuntemattomia, eivätkä ne muodostaneet selkeää kokonaisuutta. Työntekijät olivat kuulleet osan termeistä ennenkin, mutta eivät osanneet kertoa niiden sisältöä. Päätermit, sukupuolisensitiivisyys ja –neutraalius, olivat kuitenkin pääpiirteissään hallussa. Koulutuksen alussa sukupuolisensitiivisyys nähtiin hyvin pitkälti tasa-arvon kautta, ja työntekijät kokivat sen toteutuvan heidän arjessaan hyvin, sillä tasa-arvon koetaan olevan itsestäänselvyys. Koulutuksen aikana työntekijöiden käsitys sukupuolisensitiivisyydestä laajeni, ja he oppivat huomaamaan myös sen toteuttamista estäviä tekijöitä. Koulutuksen myötä työntekijät kokivat heidän tietoisuutensa ja teoreettisen pohjansa vahvistuneen.

Käsitteenä sukupuolisensitiivisyys on tullut tapaamisten myötä paljon selkeämmäksi. [Vastaus lopetuskyselyyn]

Nyt on ruvennu enempi tiedostaan.

Mä huomasin just tossa, et aatteli koko ajan, et en kai mä vaan tee noin, en kai, en kai mä vaan oo tommonen, et mieltii koko ajan sitä omaa.

Työntekijät tunnistivat koulutuksen aikana omia piileviä stereotyyppioitaan ja ennakkoluulojaan tehtävien kautta.

Tässä just tajusin kuinka stereotyyppinen mä oon.

Niin, ja sit haluis olla sullei sisimmältäänkin avarampi ja avarakatseisempi --.

Työntekijät kokivat tietoisuutensa lisääntyneen sekä sisäisellä että ulkoisella tasolla. Sisäisesti työntekijöiden tietoisuuden ja asenteiden muutos näkyy muun muassa oman käytöksen ja puheen parempana tiedostamisena. Työntekijät kokivat tärkeäksi käsitellä asiat ensin itsenäisesti, jonka jälkeen toiminnan voi siirtää käytäntöön. He ymmärsivät ajatusmuutoksen aikaa vievyyden ja prosessimaisuuden, johon luonnollisena osana kuuluu myös hämmennyksen tunne. Jonkin asian kokeminen hämmentävänä ei ole itsessään vahingollista, kunhan ei toimi tunteen ohjaamana. Sen sijaan hämmennys on merkki siitä, että tilannetta ja sen herättämiä tunteita kannattaa pysähtyä miettimään. Työntekijät ymmärsivät myös oman lapsuutensa ja saamansa kasvatuksen vaikutuksen kasvatustoimintaansa päiväkodissa.

Joo, mutta tossa on just se niinku tärkeätä, että sä niin kun oot ittes kanssa käyny nää asiat läpi, ja tiedostat ne, elikkä sä elät tavallaan sillain että sulla on se tieto täällä päässä. Et sul niin kun ihan luonnostaan täällä.

Nämä sisäisen tason muutokset mahdollistavat ulkoisen toiminnan muutokset, kuten erilaisten tilanteiden monipuolisen havainnoinnin sekä niistä keskustelemisen sukupuolisen-sitiivisyyden edistämiseksi. Toisten työntekijöiden kanssa keskusteleminen koettiin tärkeäksi osaksi ajatteluprosessin muutosta, kun sai kuulla omista ajatusmalleistaan poikkeavia näkökulmia. Työntekijät havainnoivat aiempaa paremmin sekä omaansa että muiden työyhteisön jäsenten toimintaa, ja kokivat toimintansa olevan nyt aiempaa huomaavaisempaa ja sukupuolisen-sitiivisempää. Omia virheellisiä puhemuotoja ja toimintatapoja huomattiin aiempaa herkemmin, ja niihin osattiin puuttua. Lisäksi työntekijät ymmärsivät arjen realiteettien estävän välillä sukupuolisen-sitiivistä työtettä, esimerkiksi kiireessä käyttää helpommin virheellisiä toimintatapoja, eikä niihin ehdi tarttumaan.

Koulutuksen myötä olen alkanut tiedostaa omaa käyttäytymistäni paremmin sekä havainnoimaan esim. sanamuotoja joita käytän puhuessani lapselle. Myös muiden puhetta kuuntelen eri tavalla. [Vastaus lopetuskyselyyn]

-- tarkkailen ja tarkastelen tarkemmalla silmällä työovereitäni, lapsia, koko työyhteisöä ja heidän suhtautumista asiaan ja asiakkaisiin. Siis myös erilaisiin perheisiin ja vanhempiin. [Vastaus lopetuskyselyyn]

5.3 Sukupuolisensitiivisen työtteen juurruttaminen päiväkodin arkeen

Kolmantena tutkimuskohteenamme oli sukupuolisensitiivisen työtteen siirtäminen päiväkodin arkeen. Sen juurruttamisessa on tärkeää, että se koetaan tarpeelliseksi ja helpoksi toteuttaa. Lopetuskyselyssä väitteeseen ”Koen sukupuolisensitiivisen työtteen tarpeettomaksi” viisi vastaajaa vastasi olevansa täysin eri mieltä, kahden vastaajaan ollessa lähes eri mieltä. Väitteeseen ”Koen sukupuolisensitiivisen työtteen hankalaksi toteuttaa” vastasi viisi olevansa täysin eri mieltä, yksi lähes eri mieltä ja yksi lähes samaa mieltä.

Kuten johdannossa totesimme, sukupuolisensitiivisyyttä ei ole mainittu lainkaan valtakunnallisella tasolla varhaiskasvatusta ohjaavissa teksteissä. Myöskään yhteistyöpäiväkotimme kaupungin tai heidän oma varhaiskasvatussuunnitelmansa ei sisällä ohjeistuksia sukupuolisensitiivisen työtteen käyttämisestä. Työntekijät nostivat koulutuksessa ohjeistusten puuttumisen esiin, ja kokivat varhaiskasvatussuunnitelmiin täydennettävien ohjeistuksien helpottavan työtteen siirtämistä arkeen. Lisäksi työntekijät mainitsivat lisäkoulutuksen sekä työnohjauksen edistävän sukupuolisensitiivisen työtteen hyödyntämistä arjen käytännöissä.

Lisäkoulutusta pidettiin tarpeellisena nimenomaan koko työyhteisölle, sillä eri ryhmien erilaiset toimintatavat koettiin sekavaksi sekä työntekijöiden, lasten että vanhempien näkökulmasta. Koko työyhteisön yhteiset toimintatavat nähtiin tärkeäksi myös, jotta työntekijä saa tukea työkavereiltaan. Toisaalta koulutuksen käyneet työntekijät kokivat voidensa viedä oppimiaan toimintatapoja ja ajattelumalleja muillekin työyhteisön jäsenille keskusteluiden ja koulutuksessa jaettujen materiaalien kautta. Heidän mielestään keskustelun aktiivinen ylläpitäminen on työtteen toteuttamisen kannalta välttämätöntä, jotta aihe pysyy työyhteisön tietoisuudessa.

Näkisin koulutuksen tarpeelliseksi koko henkilökunnalle. [Vastaus lopetuskyselyyn]

Ehkä eri sukupuolisuuteen liittyviä termejä voisi olla hyvä avata koko työyhteisössä ja keskustella koko aiheesta palavereissa laajemminkin. [Vastaus lopetuskyselyyn]

Ylipäättään avoin keskustelu oman tiimin kanssa koettiin tärkeäksi, ja sille sopivaksi paikaksi nimettiin tiimipalaverit. Aiheen käsittelyä toivottiin myös koko työyhteisön palavereissa, jolloin koulutukseen osallistuneiden työntekijöiden tärkeäksi kokema koko yksikön sitoutuminen sukupuolisensitiivisyyteen mahdollistuisi. Lisäksi johtajan läsnäolo palavereissa mainittiin tärkeänä sitouttavana ja juurruttavana seikkana. Keskustelun käyminen koettiin tarpeellisenä myös vanhempien kanssa kasvatuskumppanuuden kautta. Näin ollen vanhemmatkin saadaan sitoutettua mukaan toimintaan, ja saadaan yhdessä sovittua yhtenäiset lapsen kannalta parhaat toimintatavat.

Työntekijöiden mielestä myös yksikön koolla on vaikutusta sukupuolisensitiivisen työotteen juurruttamisessa. He ajattelivat työntekijöiden vaihtuvuuden olevan vähäistä pienissä päiväkodeissa, jolloin yksikköön ei tule uusia ajatuksia ja toimintatapoja. Sen sijaan suuremmissa päiväkodeissa työntekijävaihdoksia tapahtuu useammin, jolloin työyhteisöön mahdollisesti saadaan uusia toimintatapoja. Sukupuolisensitiivisen työotteen käyttöönsä siirtämiseen vaikuttavana seikkana pidettiin myös työntekijän ikää. He kokivat nuoremman iän mahdollistavan paremmin uusien toimintamallien omaksumisen. Lisäksi koettiin tärkeäksi palkata sellaisia työntekijöitä, jotka ovat avoimia erilaisille käytännöille. Tämä toteutuu työntekijöiden mielestä tällä hetkellä hyvin heidän yksikössään. Koulutukseen osallistuneen henkilökunnan mielestä uusien työntekijöiden kunnollisella perehdyttämisellä on tärkeä rooli sukupuolisensitiivisyyden juurruttamisessa.

Yksittäisen työntekijän tasolla merkitykselliseksi seikaksi todettiin aktiivinen työote, jolloin työntekijä pyrkii aktiivisesti huomioimaan työyhteisön tilanteita ja toimimaan niissä sukupuolisensitiivisesti. Aktiivisessa työotteessa olennaiseksi asiaksi mainittiin muutostavallisuus, jossa työntekijä osaa vastaanottaa kritiikkiä työkavereilta sekä tiedostaa omaa toimintaansa. Työntekijöiden mielestä on tärkeää reflektoida omia ajatusmallejaan ja toimintatapojaan sekä ymmärtää kulttuurien ja perheiden moninaisuutta ja niiden vaikutusta arkeen.

-- et on valmis muutokselle, on valmis keskustelemaan asioista, on valmis niinku kritisoimaan omaa työtään tai että katsomaan omaa tekemistä ulkopuolelta ja niin tota, myös antamaan rakentavaa palautetta muille ja ottaa sitä vastaan.

Työntekijät tunnistivat päiväkodeissa käytössä olevien materiaalien olevan usein melko perinteistä sukupuolijakoa vahvistavia, ja he kaipasivat sukupuolisensitiivisempiä lauluja, satuja ja loruja. He pohtivat myös lapsille rakennettavan leikki- ja toimintaympäristön vaikutusta sukupuolen moninaisen ilmentämisen mahdollistamiseen. Materiaaleja hankittaessa ja tiloja rakennettaessa lapsien mielipiteen kuunteleminen mainittiin tärkeänä osa-alueena. Työntekijät mielsivät nämä tilojen ja toimintamallien muutokset mahdollisiksi, kunhan vain prosessille annetaan tarpeeksi aikaa.

Sukupuolisensitiivisen työtteen juurruttamista estäviksi tekijöiksi mainittiin arjen kiireen aiheuttamat seikat sekä työtiimin sitoutumattomuus työtteen toteuttamiseen. Arjen kiire ilmenee huolimattomina sanoina ja tekoina, joihin ei ole aikaa puuttua, vaikka ne tunnistettaisiinkin. Kiire näkyy myös tilanteina, joissa työntekijä valitsee sukupuolisensitiivisen toimintatavan sijaan helpommaksi koetun käytännön, kuten lasten jakaminen leikkiryhmiin sukupuolen mukaan. Sukupuoliperusteinen leikkijako on ongelmallinen, sillä se sisältää oletuksen mielenkiinnonkohteiden sukupuolisidonnaisuudesta.

6 JOHTOPÄÄTÖKSET

Opinnäytetyömme tavoitteena oli tarjota koulutusta sukupuolisensitiivisyydestä yhteistyöpäiväkotimme työntekijöille sekä tutkia kuinka koulutukseen osallistuneiden työntekijöiden tietoisuus ja toimintatavat muuttuvat koulutuksen aikana. Käymme tässä kappaleessa läpi tuloksista esille nostamiamme johtopäätöksiä suhteessa lukemaamme teoriaan.

Tulosten mukaan työntekijät kokivat tietoisuuden aiheesta lisääntyneen yleisesti päiväkodeissa viime vuosina. Tuloksista kävi kuitenkin myös ilmi, ettei aihetta ole erityisemmin käsitelty ammattikoulutuksissa, joten jäimme pohtimaan mikä on aikaansaanut tämän muutoksen. Koulutuksemme aikana työntekijät toivat vahvasti esiin yhteiskunnan ja median merkitystä sukupuoliroolioidotusten luomisessa. Nämä työntekijöiden tekemät huomiot ovat linjassa aiemmin käsittelemämme teorian kanssa. Vaikka työntekijät nostivatkin esiin pääosin yhteiskunnan ja median negatiivista puolta, mielestämme ne voivat toimia myös sukupuolisensitiivisyyden edistäjinä, ja näin ollen osaltaan vaikuttaa työntekijöiden mainitsemaan tietoisuuden parantumiseen. Media edistää sukupuolisensitiivisyyttä muun muassa nostamalla esiin yhteiskunnan rakenteita, jotka vahvistavat perinteisiä sukupuolirooleja kuten lelujen jakaminen kauppoissa selkeästi tyttöjen ja poikien osastoihin. Myös vanhempien tietoisuuden lisääntyminen aiheesta on mahdollisesti osaltaan vaikuttanut päiväkotien työntekijöiden tietoisuuden muutokseen.

Tuloksista on nähtävissä, että työntekijöiden koulutuksissa oli käsitelty sukupuolisensitiivisyyttä vaihtelevasti. Jotta sukupuolisensitiivinen työote juurtuu kunnolla päiväkotien arkeen, tulisi sitä käsitellä kaikkien päiväkodin työntekijöiden koulutuksissa. Lisäksi se tulisi lisätä varhaiskasvatussuunnitelmiin. Ylitapio-Mäntylänkin (2012a, 57) mukaan varhaiskasvatussuunnitelmat ohjaavat vahvasti työntekijöitä, jolloin niihin kirjatut asiat toimivat työn lähtökohtina. Ne on kuitenkin usein kirjoitettu varsin teoreettisella tasolla, ja ne tulisi tuoda lähemmäs käytäntöä (Ylitapio-Mäntylä 2012a, 55). Mietimme vaikuttaako ammattikoulutuksien sisältöeroihin opettajien oma kiinnostus, jolloin vain sukupuolisensitiivisyyden itse tärkeäksi kokevat opettajat käyvät sitä läpi. Jos sukupuolisensitiivisyys lisättäisiin varhaiskasvatussuunnitelmiin, tukisi se luultavasti myös sen opettamista kaikissa kouluissa.

Tuloksissamme on nähtävissä Isosompin (2010, 159–161) nimeämät neljä varhaiskasvat-tajan tasa-arvo-osaamisen aluetta. Tasa-arvotietämys sisältää lainsäädännön sisäistämi-sen, sukupuolittuneiden käytänteiden tunnistaminen sekä tutkimustiedon viemisen käy-täntöön. Tulosten mukaan työntekijöiden tasa-arvotietämys on lisääntynyt kaikilla kol-mella osa-alueella. Pedagogisessa osaamisessa työntekijä pohtii pedagogisesti opetussi-sältöjä ja materiaalivalintoja. Työntekijöiden pohdinta materiaalivalinnoista, esimerkiksi satukirjojen ja askarteluvälineiden hankinnasta, oli selvästi nähtävissä tuloksissa. (Iso-somppi 2010, 159–161.)

Sosiaalisessa tasa-arvo-osaamisessa painottuu vuorovaikutustilanteiden pohtiminen su-kupuolisensitiivisesti. Työntekijät miettivät sekä lasten välistä, työntekijän ja lapsen vä-listä että työntekijän ja vanhemman välistä vuorovaikutusta koulutuksen aikana. Reflek-tiivisessä taidossa työntekijä keskittyy miettimään sekä omien että toisten sisäistä ja ul-koista toimintaa sekä omia henkilökohtaisia ajatuksia ja kokemuksia sukupuolesta. Tämä osa-alue nousi varsin voimakkaasti esille tuloksista. Työntekijät reflektoivat runsaasti omaa ajatteluaan, toimintaansa ja lapsuuttaan, sekä nostivat esille myös kuinka tärkeää on pohtia muiden toimintaa. (Isosomppi 2010, 159–161.)

Työntekijät kokivat toteuttamamme koulutuksen tarpeelliseksi, mutta he arvelivat hyö-dyn olevan vielä suurempi, jos koulutus koskisi koko työyhteisöä. Näin ollen koulutusta tulisi olla tarjolla laajemminkin, ja nimenomaan niin, että kaikki päiväkodin työntekijät pääsevät yhdessä osallistumaan siihen. Toisaalta työntekijät totesivat, että jos vain osa työyhteisöstä pääsee osallistumaan koulutukseen, voivat siihen osallistuneet jakaa tie-toutta työyhteisön muille jäsenille. Me pohdimme kuinka työntekijät valikoituvat erilai-siin koulutuksiin. Mietimme valikoituvatko niihin sellaiset henkilöt, jotka jo valmiiksi omaavat tietoa ja kiinnostusta aiheesta. Pohdimme jäävätkö koulutuksien ulkopuolelle sen sijaan ne henkilöt, jotka eivät tiedosta asian merkitystä. Näin ollen päiväkotien johta-jien tulisi näissä tilanteissa tukea työntekijöiden hakeutumista koulutuksiin, ja kiinnittää huomiota myös niihin työntekijöihin, jotka eivät itsenäisesti hakeudu niihin.

Vaikka koulutuksiin osallistuminen koettiin todella tärkeäksi, nousi tuloksista esiin myös työotteen sisäistämisen prosessimaisuus. Pelkkä koulutus ei riitä muutoksen aikaansaa-miseksi, vaan lisäksi tarvitaan aikaa ja muutosvalmiutta. Myöskään pelkkä materiaalien jakaminen sukupuolisensitiivisyydestä ei ole riittävä juurruttamiskeino, vaan avainase-

massa on keskustelevala vuorovaikutus työntekijöiden välillä. Päiväkodin arjessa merkittävässä roolissa on yhteistyö, joten ajatustenvaihto sukupuolisensitiivisyydestä työkaaveiden kanssa koettiin tärkeäksi. Myös Ylitapio-Mäntylä (2012e, 195) nostaa keskustelun merkittävään asemaan ajattelutapojen purkamisessa, ja nimeää hyväksi tavaksi ryhmäkeskustelun ja -muistelun. Näin ollen olennainen osa juurruttamisprosessia on aiheen jatkuvan käsittelyn mahdollistaminen ja toteuttaminen. Sundellin (2012; 125, 133) Tasaarvoinen päiväkotipilottihankkeen tulokset tukevat tarvetta johdonmukaiseen ja säännölliseen juurruttamistyöhön.

Koulutukseen osallistuneet työntekijät kokivat ensimmäisillä tapaamiskerroilla sukupuolisensitiivisyyden toteutuvan heillä hyvin. Kuitenkin tuloksista kävi ilmi, että koulutusprosessin edetessä he huomasivat omassa toiminnassaan ja ajattelussaan stereotyyppisiin pohjautuvia malleja. Tämä ilmeni esimerkiksi suhtautumalla hyväksyvämmiin sukupuoli-odotuksia rikkovaan tyttöön kuin poikaan. Tämä linkittyy myös teoriassa käsittelemäämme maskuliinisuuden arvostamiseen feminiinisyttä enemmän. Kaikesta tästä voimme päätellä aiheen syvällisen tiedostamisen olevan haastavaa. Vielä haastavampaa on tämän tiedostamisen siirtäminen käytännön muutoksiksi. Myös Ylitapio-Mäntylä (2012c, 282) toteaa tiedostamisen hankaluuden, ja pitää tärkeänä sen siirtymistä päiväkodin arkeen työntekijöiden toimintatapojen muutoksena.

Kouluttajan opas (2015, 39) toteaa tietoisuuden muutosprosessin kolmivaiheiseksi. Ensimmäisessä vaiheessa luodaan tietopohja muutokselle. Toisessa vaiheessa muutosprosessi etenee tunnepuolelle, jolloin työntekijät voivat kokea erilaisia tunteita opittavasta aiheesta, esimerkiksi tuloksissammekin havaittavaa hämmennystä. Tämä toimii merkinä muutosprosessin alkamisesta. Viimeisessä vaiheessa tieto ja tunne yhdistyvät toiminnaksi. (Kouluttajan opas 2015, 39.) Tämä kolmivaiheinen prosessi on nähtävissä myös tuloksissamme, joissa on selkeästi esillä työntekijöiden lisääntynyt tieto sukupuolisensitiivisyydestä ja siitä aiheutuneet tunteet kuten hämmennys. Nämä tunteet puolestaan johtivat halun toimia aiempaa sukupuolisensitiivisemmin.

Tulosten perusteella herkkä ja aktiivinen työote koettiin välttämättömäksi sukupuolisensitiivisyyden toteuttamisessa. Herkkä ja aktiivinen työote vaatii työntekijältä sekä sisäisen että ulkoisen toiminnan tiedostamista. Kuten tuloksista nousi esiin, päiväkodin arki on kiireistä, jolloin työntekijä ei välttämättä kykene toimimaan herkästi. Kiire estää työntekijän kunnollista sitoutumista työtöteen toteuttamiseen, mutta siitä huolimatta sen tulisi

juurtua kiinteäksi osaksi työntekijän ammatillisuutta, eikä se saisi olla vain lyhytaikainen teema päiväkodissa. Kiireen lisäksi Paumo (2012, 147) nostaa esille työn rutiininomaisuuden ja tiukan päivärytmin sukupuolisensitiivisyyttä haittaavina tekijöinä. Herkkää työtettä tukevat myös materiaali- ja tilavalinnat. Sukupuolisensitiivistä materiaalia ei tulojen mukaan ollut saatavilla. Todellisuudessa materiaalia kyllä löytyy jonkin verran, mutta sen hankkiminen vaatii aktiivisuutta työntekijältä.

Työntekijät totesivat, ettei pienillä lapsilla ole vielä vahvoja käsityksiä sukupuolirooleista, ja heidän olevan hyvin mukautuvaisia niiden suhteen. Sen sijaan heidän mukaansa vanhemmat lapset ovat tarkkoja sukupuolirooleista ja kriittisiä perinteisiä rooleja rikkovaa toimintaa kohtaan. Tästä voimme päätellä pienten lasten omaksuneen ympäristöstään tulleita viestejä sukupuolirooleista, ja niiden muodostaneen vahvan näkemyksen rooliodotuksista. Kuten teoriaosuudessa totesimme, lapsi alkaa muodostaa käsityksiä sukupuolirooleista jo 1,5–3-vuotiaana sosialisatioprosessin kautta. Sukupuolirooliodotukset eivät kehity lapselle itsestään, vaan yhteiskunnan, median ja lähipiirin ylläpitämällä mielikuvilla on suuri vaikutus lapsen ajatusmaailman kehitykseen.

7 POHDINTA

7.1 Tutkimuksen eettisyys ja luotettavuus

Eettisyys ja luotettavuus kulkivat mukana koko opinnäytetyöprosessissamme. Aiheen valinnan lähtökohtana oli meidän oma mielenkiintomme sukupuolisensitiivisyydestä. Olimme tehneet aiheesta aikaisemmin seminaarityön, jota käytimme opinnäytetyömme teoriaosuuden pohjana. Tuomi ja Sarajärvi (2009, 159) nimeävät lähdekirjallisuuden tärkeiksi ominaisuuksiksi kansainvälisyyden, korkeatasoisuuden, alkuperäisyyden ja tiedon tuoreuden. Pyrimme teorian kokoamisessa täyttämään nämä ominaisuudet käyttämällä monipuolista ja riittävää sekä mahdollisimman uutta lähdekirjallisuutta. Aiheesta ei kuitenkaan ole paljoa suomenkielistä tutkimustietoa, joten se asetti tietyt rajat käytetyille lähteille. Mielestämme teoriaosuutemme esittelee kuitenkin aiheen kattavasti.

Pyrimme asettelemaan tutkimuksen tavoitteet ja tutkimuskysymykset neutraalisti, selkeästi ja yksiselitteisesti, jotta saatu materiaali kuvastaisi todellista tilannetta, eikä olisi meidän ajatusten ja oletusten ohjaamaa. Metsämuurosen (2008, 29) mukaan toimintatutkimus vaatii onnistuakseen kaikkien osapuolten sitoutumista siihen. Tämän saavuttaaksemme kävimme keskustelua tavoitteistamme ja tutkimuskysymyksistämme myös yhteistyöpäiväkotimme johtajan ja varajohtajan kanssa ennen koulutuskokonaisuuden alkamista. Pohdimme yhdessä koulutuskokonaisuuden aikataulutusta, ja toimimme päiväkodin toiveiden mukaisesti. Päiväkoti toivoi nopeaa aloitusta, mutta tutkimusprosessin eettisyyden ja läpinäkyvyyden takaamiseksi emme aloittaneet ennen tutkimusluvan saamista. Saimme kuitenkin tutkimusluvan nopeasti, eikä se aiheuttanut viivästyksiä aikataulumme.

Oman mielenkiintomme lisäksi yhteistyöpäiväkodin henkilökunta oli kiinnostunut aiheesta, ja lähti mukaan prosessiin vapaaehtoisesti. Koulutukseen osallistujille kerrottiin avoimesti miten, mihin ja miksi heidän tuottamaansa materiaalia käytettiin. Lisäksi pyysimme kaikilta osallistujilta kirjallisen nauhoitusluvan. Asettelimme käytännön toteutukseen kuuluvat kysely- ja lopetuskeskustelukysymykset niin, että ne olivat neutraaleja eivätkä ohjanneet vastaajaa. Aloituskysely tehtiin sähköisesti, jolloin vastaajat saivat vastata siihen heille sopivana aikana. Lopetuskeskustely toteutettiin paperisena viimeisen tapaamiskerran lopussa. Annoimme kyselyn kirjoittamiselle runsaasti aikaa, mutta mietimme ohjasiko ryhmätilanne kuitenkin työntekijöitä pinnallisempaan lopputulokseen kuin

minkä he olisivat saavuttaneet rauhallisessa yksilötilanteessa. Tällaisissa ryhmätilanteissa yksilöpalautteen antaminen voi olla vaikeaa, jos kokee muiden läsnäolon painostavana tekijänä. Esimerkiksi viimeisenä palautetta antava saattaa kokea, että hänen tulisi kirjoittaa vastauksensa nopeasti, jotta muut eivät joutuisi odottamaan.

Mielestämme onnistuimme opinnäytetyössämme noudattamaan yleisiä tutkimuksia ohjaavia eettisiä periaatteita muun muassa osallistujien anonymiteetin ja totuudenmukaisen litteroinnin suhteen. Pohdimme lopetuskyselyyn sähköisesti vastanneen työntekijän kokemusta anonymiteetin rikkoutumisesta. Kysyimme etukäteen työntekijältä lupaa pyytää palautekysely sähköisesti, jolloin myös hänen nimensä tulee esiin palautteen yhteydessä. Ymmärrämme kuitenkin, että tässä tilanteessa kieltäytyminen olisi saattanut tuntua epäkohteliaalta. Työntekijä sanoi, ettei kokenut anonymiteetin rikkoutumista häiritsevänä, mutta mietimme vaikuttiko omalla nimellä vastaaminen mahdollisesti palautteeseen. Se saattoi ohjata palautetta positiivisempaan suuntaan kuin mitä se olisi ollut nimettömänä vastatessa.

Materiaalien keräämisen jälkeen käsitelimme saatua tutkimusaineistoa eettisesti ja luotettavasti. Säilytimme ja käsitelimme materiaalia huolellisesti, varmistaen ettei ulkopuolisilla ollut pääsyä niihin missään tutkimusprosessin vaiheessa. Opinnäytetyön valmistuttua poistimme kaiken aineiston. Raportoimme löytämämme tulokset objektiivisesti riippumatta omista ajatuksista ja oletuksista. Raportointimme oli sensitiivistä yhteistyökumppania kohtaan, mutta kuitenkin totuudenmukaista. Tiedostimme oman positiivisen suhtautumisemme sukupuolisensitiivisyyteen, emmekä antaneet sen vaikuttaa liikaa prosessin aikana. Koulutuskokonaisuudessa oma innostuksemme luonnollisesti tuli ilmi, mutta koitimme silti luoda hyväksyvän ja avoimen ilmapiirin kaikille mielipiteille rohkaisemalla osallistujia kertomaan myös eroavia ajatuksia. Ymmärrämme kuitenkin, että innostuneisuutemme saattoi rajoittaa niiden ilmaisua.

Tutkimusta tehdessä tulee kiinnittää huomiota prosessin läpinäkyvyyteen ja luotettavuuteen kaikissa sen vaiheissa. Läpinäkyvyys ilmenee prosessin edetessä niin, että tutkija kertoo avoimesti mitä ja miksi hän on tutkimuksessaan tehnyt sekä kuinka hän on toteuttanut sen. (Kananen 2009, 116 & Vilkka 2015, 198.) Läpinäkyvyyden ja uskottavuuden varmistamiseksi tutkimuksessamme kerroimme mahdollisimman tarkasti miten toteutimme koulutuskokonaisuuden sekä kuinka keräsimme ja käsitelimme aineistoa. Luotet-

tavuutta ja läpinäkyvyyttä tutkimukseemme toi lisäksi sitaattien käyttäminen tuloksia kerrottaessa. Avoimuuden takaamiseksi osallistujat saivat myös valmiin työn luettavakseen. Opinnäytetyö on lisäksi julkisesti luettavissa, jolloin se on muidenkin hyödynnettävissä.

Käytännön toteutuksen tarkka kuvailu mahdollistaa koulutuskokonaisuuden toistettavuuden muissakin päiväkodeissa. Toisaalta vaikka koulutuskokonaisuus toteutettaisiin täysin samalla tavalla, voivat tulokset olla hyvinkin erilaisia. Sukupuolisensitiivisyyteen suhtautuminen ja siitä tietäminen vaihtelevat paljon päiväkodista ja työntekijöistä riippuen, joten koulutuksen aikana saattaa nousta esiin hyvin erilaisia asioita. Koska koulutuskokonaisuus on keskustelukeskeinen, vaikuttaa lopputulokseen suuresti työyhteisössä vallitsevat roolit ja niiden luoma yleinen ilmapiiri. Kaikki työyhteisöt eivät välttämättä pääse avoimeen keskusteluun esimerkiksi ristiriitojen takia. Koulutuksen sisältöihin ja keskustelun sujuvuuteen vaikuttavat myös ohjaajien mielenkiinnonkohteet ja toimintatavat. Kananenkin (2009, 94) toteaa toistettavuuden ongelman kvalitatiivisissa tutkimuksissa, sillä niissä itse tutkimustilanne vaikuttaa tutkimuksen tuloksiin.

Tuloksiamme ei välttämättä pysty siis vahvistamaan järjestämällä uusia koulutuskokonaisuuksia runkomme pohjalta, mutta aiemmin tehdyt tutkimukset ja teoreettinen viitekehysemme tukevat löydöksiämme. Tuomen ja Sarajärven (2009, 138–139) mukaan tutkimus saa vahvistusta, jos siinä löydetty tulokset ovat yhtenäisiä aiempien tutkimusten kanssa. Kananen (2009, 87) nimeää pätevyyden tarkoittavan tutkimuksen vastaavan sille asetettuihin kysymyksiin. Tutkimuksemme pätevyys on hyvä, sillä saimme vastaukset asettamiimme tutkimuskysymyksiin, vaikka esiin nousi paljon tutkimuskysymysten ulkopuolelle jäävää informaatiota.

Osallistujat nostivat esiin monenlaisia mielenkiintoisia sukupuolisensitiivisyyteen liittyviä näkökulmia, jotka eivät kuitenkaan vastanneet meidän päiväkotimaailmaan kohdentamiin tutkimuskysymyksiin. Koulutuskertojen aikana puhuttiin muun muassa miesten ja naisten pukeutumisesta sekä parisuhteen työnjaosta. Pukeutumisessa mietittiin esimerkiksi työelämän asettamia rajoituksia naisten pukeutumiselle, jos he haluavat tulla kohdatuksi tasavertaisina työntekijöinä miesten kanssa sekä sitä, kuinka parisuhteessa nainen voi pukeutua miehen vaatteisiin, mutta mies ei voi pukeutua naisen vaatteisiin. Lisäksi esille nostettiin parisuhteissa usein ilmeneviä stereotyyppisiä työnjakoja, kuten ruokaostosten kotiin kantamisen jääminen aina miehen vastuulle.

Kananen (2009, 94) toteaa siirrettävyyden tarkoittavan tulosten yleistettävyyttä myös muihin tapauksiin. Laadullisessa tutkimuksessa ei päästä tilastolliselle yleistämisen tasolle, mutta tulokset saattavat silti olla yleistettävissä (Kananen 2009, 94). Tutkimuksemme tulokset eivät ole siirrettävissä tilastolliselle tasolle, sillä yksittäisten työntekijöiden ajatuksia ja kokemuksia ei voida yleistää koskemaan kaikkia päiväkotien työntekijöitä. Yleisellä tasolla voidaan kuitenkin huomata yhtäläisyyksiä tulostemme ja teoriapohjan välillä.

7.2 Opinnäytetyöprosessin arviointia ja kehittämisehdotuksia

Aloitimme opinnäytetyöprosessimme aiheen valinnalla syksyllä 2015. Syksyn aikana esitimme ideapaperin ja tutkimussuunnitelman, joihin saimme kommentteja seminaarin muilta opiskelijoilta ja opettajilta. Loppuvuodesta 2015 saimme sovittua yhteistyöpäiväkodin, ja kävimme 19.1.2016 palaverissa sopimassa aikatauluista ja koulutusten sisällöistä. Seuraavaksi haimme tutkimusluvan, jonka myöntämisen jälkeen aloitimme käytännön toteutuksen aloituskyselyllä alkuvuodesta 2016. Koulutustapaamiset sijoittuvat helmikuun ja huhtikuun välille. Aineiston analysointi ja käsittely tapahtui kesän 2016 aikana.

Mielestämme opinnäytetyöprosessimme oli onnistunut ja saavutimme mielestämme tutkimustavoittemme hyvin. Koimme valitsemamme keskustelevan koulutustavan toimivaksi, sillä kuten tuloksista on nähtävissä, työntekijöidenkin mielestä keskustelu on erittäin tärkeä osa ajatusten muutosprosessia. Myös työntekijöiden täyttämässä palautelomakkeissa mainittiin positiivisena tekijänä tapaamisten keskustelevuus. Yksi osallistuja olisi toivonut keskusteluiden jättämistä avoimemmaksi ilman kouluttajien tekemiä yhteenvetoja.

Koulutusryhmää muodostaessamme pohdimme suljetun ja avoimen ryhmän hyviä ja huonoja puolia. Meidän toteutuksessamme oli osittain suljettu ryhmä, sillä siihen osallistuneet työntekijät sitoutuivat osallistumaan koulutuksiin koko prosessin ajan, pois lukien pakolliset poissaolot. Työntekijällä oli poissa ollessaan mahdollisuus pyytää ryhmänsä muita työntekijöitä osallistumaan koulutukseen. Lisäksi työntekijät toivat muutamille kerroille mukanaan päiväkodissa olleita harjoittelijoita ja meidän aloitteesta yhdellä kerralla oli mukana Naisasialiitto Unionin työntekijöitä.

Koimme ryhmän kokoonpanon osittaisen joustavuuden tärkeäksi, sillä ymmärrämme päiväkodin arjen olevan kiireistä ja tilanteiden vaihtelevan nopeastikin. Emme kuitenkaan halunneet täysin avointa ryhmää, sillä keskustelupainotteisuudelle tärkeän luottamuksellisen ja avoimen ilmapiirin luomiseksi ryhmän on hyvä pysyä samana. Lisäksi koulutuksestamme hyötyi eniten, jos pääsi osallistumaan kaikkiin tapaamisiin, koska eri kerroilla käsiteltävät asiat linkittyivät toisiinsa. Mietimme vaikuttiko harjoittelijoiden tai Naisasiainliitto Unionin työntekijöiden läsnäolo luottamukselliseen ilmapiiriin ja sitä kautta keskustelun syvyyteen. Vaikka koimmekin tämän ryhmämuodon meidän koulutukseen sopivaksi, tulee siihen kiinnittää huomiota koulutusta suunnitellessa, sillä erilaisten osallistujien ja päiväkotien kanssa eivät välttämättä toimi samat ratkaisut.

Työntekijöiden antaman palautteen mukaan koulutuskokonaisuuden rakenne oli selkeä ja hyvin suunniteltu. Olimme tehneet jokaiselle tapaamiskerralle tarkat suunnitelmat aikatauluineen, mutta koimme aikataulutuksen kuitenkin olleen välillä hieman haastavaa. Koska meillä ei ollut paljoa kokemusta näin keskustelupainotteisen toiminnan ohjaamisesta, emme aina osanneet etukäteen hahmottaa kuinka paljon aikaa minkäkin harjoitteen tekemiseen menee. Tämän vuoksi osalla koulutuskerroista meille tuli kiire ja toisilla kerroilla pääsimmekin jo etuajassa.

Mielestämme huomioimme hyvin työntekijöiden toiveet ja roolin aktiivisena toimijana koulutuksen aikana. Suunnitelmiemme pohjana toimivat aloituskyselyistä saamamme työntekijöiden toivomukset koulutuksen sisällöistä ja toteutustavoista. Lisäksi tarjosimme työntekijöille mahdollisuuden antaa palautetta ja kehitysideoita läpi tapaamisten. Harmiksemme käytännön toteutuksen aikana ei kuitenkaan noussut toiveita työntekijöiltä. Pohdimme olisimmeko voineet omalla toiminnallamme rohkaista enemmän työntekijöitä esittämään kehitysideoita. Jälkikäteen myös mietimme, että olisimme voineet kerätä palautetta koulutusprosessin puolella välissä, jolloin koulutusten välissä oli pidempi tauko. Saadun palautteen pohjalta olisimme voineet vielä kehittää koulutuksemme sisältöä.

Halusimme tarjota kattavan ja ajatuksia herättävän koulutuksen, ja onnistuimme siinä mielestämme hyvin. Palautelomakkeiden mukaan työntekijätkin kokivat sisällön monipuoliseksi ja kiinnostavaksi. Heidän mukaansa koulutuksessa käytiin laajasti läpi termejä,

kuten aloituskyselyssä toivottiin. Toteutustavat koettiin hyviksi ja monipuolisiksi. Erityisesti työntekijät pitivät case-työskentelyä toimivana työskentelytapana. Työntekijät mainitsivat myös koulutustapaamisten väliset kotitehtävät hyviksi ajatusten herättäjiksi. Kotitehtävät toimivat kyllä näkemyksemme mukaan keskustelun avaajina, mutta niiden tekemiseen sitoutuminen vaatii ohjaajilta motivointia. Olisimme voineet motivoida osallistujia paremmin, mutta toisaalta ymmärrämme päiväkodin arjen realiteettien hankaloittavan vaikutuksen. Emme halunneet kotitehtävien muodostuvan osallistujille ahdistaviksi niiden pakollisuuden vuoksi, jolloin työntekijät mahdollisesti kokisivat jopa etteivät voi saapua paikalle, jos tehtäviä ei ole tehty. Vaikka onnistuimme mielestämme hyödyntämään erilaisia työskentelymuotoja, rajoitti käytettävissä oleva tila hieman toimintaa. Jotkin tekemämme harjoitteet olisivat sujuneet paremmin, jos tapaamiset olisi järjestetty suuremmassa tilassa.

Saamamme palautteen mukaan toimintamme kouluttajina oli selkeää, innostunutta ja asiantuntevaa. Työntekijöiden mielestä innostuneisuutemme aiheesta näkyi esiintymisessämme. Koimme ohjaajina tarjoavamme kaikille tasapuolisen mahdollisuuden ilmaista mielipiteensä ja ajatuksensa omasta innostuneisuudestamme huolimatta. Tunnistimme ohjaajuudessaamme myös haastekohtia. Ensimmäisillä tapaamiskerroilla haimme vielä omia roolejamme ja tehtävänjakoa, mutta tapaamisten edetessä toimintamme kehittyi. Roolien hakeminen näkyi epätasaisesti jakaantuneena puheaikana ja vetovastuun epäselvyytenä, vaikka olimme suunnitelleet sen etukäteen. Suunnitelmat kuitenkin olivat koulutustilanteeseen mukautuvia, jolloin koulutuskerran edetessä suunnitelmia täytyi hieman muuttaa. Litteroinnin yhteydessä huomasimme myös tilanteita, joissa olisimme voineet aktiivisemmin tarttua työntekijöiden kommentteihin, jolloin olisimme päässeet jatkaamaan hedelmällistä keskustelua.

Lopetuskyselyn väitteisiin ”Koulutus oli mielestäni tarpeellinen.” ja ”Koulutus vastasi odotuksiani.” kaikki osallistujat vastasivat olevansa joko täysin samaa mieltä tai lähes samaa mieltä. Nämä vastaukset tukevat omaa kokemustamme koulutuksen onnistumisesta. Väitteeseen ”Haluan lisäkoulutusta sukupuolisensitiivisyydestä.” kaikki vastasivat olevansa lähes eri mieltä. Tämän tuloksen voi tulkita tarkoittavan koulutuksemme olleen riittävän kattava ja monipuolinen, kun ottaa huomioon muun saamamme palautteen positiivisuuden.

Koulutuksen käytännön toteutus oli työntekijöiden mielestä toimiva. Neljä tapaamiskertaa koettiin sopivaksi määräksi, samoin kuin puolitoista tuntia tapaamiskertojen pituutena. Tapaamiskertojen järjestäminen pääosin kahden viikon välein nähtiin sopivaksi, ja lyhyemmät tauot eivät olisi jättäneet tarpeeksi aikaa aiheen itsenäiseen käsittelyyn, kun taas pidemmät tauot olisivat estäneet aiheen sisäistämistä. Mekin koimme neljä tapaamiskertaa sopivaksi määräksi, sillä vaikka sukupuolisensitiivisyydestä riittäisikin materiaalia, saattaisi koulutukseen osallistujien motivaatio laskea tapaamisten lisääntyessä. Neljässä koulutuskerrassa ehti käsittelemään kaiken olennaisen teorian tiedon, joiden avulla työntekijöiden tulee itse työstää asiaa. Useammat koulutuskerrat eivät siis itsessään mielestämme varmista aiheen syvällistä sisäistämistä ja toimintaan siirtämistä.

Koimme yhteistyömme päiväkodin kanssa sujuneen hyvin, ja molempien osapuolien hyötyneen siitä. Me saimme vahvistusta omalle ammatilliselle osaamisellemme ja ohjaajuu-dellemme sekä lisäksi saimme arvokasta käytännön arkitietoa meitä kokeneemmilta työntekijöiltä. Yhteistyöpäiväkoti sai henkilöstölleen koulutusta heitä kiinnostaneesta aiheesta, joka toivon mukaan siirtyi myös arjen toimintatapoihin. Heille jäi käyttämiämme koulutusmateriaaleja, joita he voivat hyödyntää henkilöstön tietotaidon kehittämisessä ja ylläpitämisessä. Lisäksi opinnäytetyömme on heidän käytettävissään.

Kehittämisehdotuksena pohdimme johtajan roolia juurruttamistyössä sekä vanhempien sitouttamista toimintaan. Johtajan roolin tutkiminen olisi mielenkiintoista, sillä hänellä on päätäntävaltaa tarjottavista koulutuksista, päiväkodin kasvatuslinjauksista sekä henkilöstövalinnoista. Koemme vanhempien tiedon lisäämisen sukupuolisensitiivisyydestä tärkeäksi lapsen edun varmistamiseksi. Koulutuksen kehittäminen myös vanhempia koskevaksi mahdollisesti parantaisi yhteistyötä vanhempien ja työntekijöiden välillä.

Koulutusprosessia voisi kehittää pitämällä lyhyen kertauskoulutuksen esimerkiksi vuoden päästä, jolloin samalla voisi tarkistaa missä vaiheessa päiväkotiki on sukupuolisensitiivisen työtöteen juurruttamisessa. Tämä tukisi aiheen pinnalla pitämistä ja työstämistä päiväkodissa. Koulutuksen sisältöjä voisi myös kehittää sopimaan erilaisia painotuksia sisältäviin päiväkoteihin. Lisäksi olisi tärkeää tutkia sukupuolisensitiivisyyden opettamisen todellista tilannetta ammattikoulutuksissa, ja pyrkiä kehittämään sitä.

LÄHTEET

Anttonen, E. 2007. Sukupuolisensitiivisyys kansalaistoiminnassa ja nuorisotyössä. Sarja C. Oppimateriaaleja 13. Humanistinen ammattikorkeakoulu & Itä-Suomen lääninhallitus.

Browne, N. 2004. Gender equity in the early years. Glasgow: Bell and Bain Ltd.
<http://site.ebrary.com.elib.tamk.fi/lib/tamperepoly/reader.action?docID=10161360>

Cacciatore, R. 2007. Eväitä tyttönä ja poikana kasvamisen haasteisiin syntymästä murrosikään. Huomenna pannaan pussauskoppiin. Opas vanhemmille. Helsinki: WSOY.

Hirsijärvi, S. & Hurme, H. 2009. Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Gaudeamus Helsinki University Press.

Huuska, M. 2011. Sukupuolen monimuotoisuuden ammatillinen kohtaaminen. Teoksessa Tuovinen, L., Stålström, O., Nissinen, J. & Hentilä, J. (toim.) Saanko olla totta? Sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuus. Helsinki: Gaudeamus Helsinki University Press, 222–259.

Huuska, M. & Karvinen, M. 2012. Persoona on aina enemmän kuin sukupuoli. Teoksessa Ylitapio-Mäntylä, O. (toim.) Villit ja kiltit. Tasa-arvoista kasvatusta tytöille ja pojille. Jyväskylä: PS-kustannus, 31–53.

Isosomppi, L. 2010. Opettajat ja koulu yhteisöt tasa-arvo-osaajina. Teoksessa Suortamo, M., Tainio, L., Ikävalko, E., Palmu, T. & Tani, S. (toim.) Sukupuoli ja tasa-arvo koulussa. Jyväskylä: PS-kustannus, 159–171.

Jarasto, P. & Sinervo, N. 2001. Alle kouluikäisen lapsen maailma. 4. painos. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

Kananen, J. 2009. Toimintatutkimus yritysten kehittämisessä. Jyväskylän ammattikorkeakoulun julkaisuja 101.

Kananen, J. 2012. Kehittämistutkimus opinnäytetyönä. Kehittämistutkimuksen kirjoittamien käytännönopas. Jyväskylän ammattikorkeakoulun julkaisuja 134.

Kouluttajan opas. Tasa-arvoinen kohtaaminen päiväkodissa. 2015. Naisasialiitto Unioni ry. Tasa-arvoinen kohtaaminen päiväkodissa –hanke. Opas. Helsinki.

Lehtonen, J. 2010. ”Kaikki kuvatkin on sellaisia: isä, äiti ja lapsi” - heteronormatiivisuus eri koulutusasteilla. Teoksessa Suortamo, M., Tainio, L., Ikävalko, E., Palmu, T. & Tani, S. (toim.) Sukupuoli ja tasa-arvo koulussa. Jyväskylä: PS-kustannus, 87–110.

Lempiäinen, K. 2003. Sosiologian sukupuoli. Tampere: Vastapaino.

Morman, M. Viestinnän professori. 2014. Haastattelu 5.2.2014. Haastattelija Altus, A. “Boys don’t cry” stereotypes harm masculinity. Luettu: 4.2.2015. <http://baylorliariat.com/2014/02/05/boys-dont-cry-stereotypes-harm-masculinity/>

Metsämuuronen, J. 2008. Laadullisen tutkimuksen perusteet. Metodologia-sarja 4. 3. painos. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

Naisasialiitto Unioni ry. 2015. Tasa-arvoinen varhaiskasvatus. Käsitepankki. Luettu 18.12.2015. <http://www.tasa-arvoinenvarhaiskasvatus.fi/kasitepankki/>

Naisasialiitto Unioni ry. 2016. Tasa-arvoinen varhaiskasvatus -koulutussivusto. Luettu 2.1.2016. <http://www.tasa-arvoinenvarhaiskasvatus.fi/>

Opetuksen ja ohjauksen tasa-arvoiset käytännöt. Sukupuolen huomioiva opas kasvatuksen arkeen. 2005. Oulun yliopisto, Kajaanin yliopistokeskus, WomenIT-projekti. Luettu: 14.12.2015. <http://www.kajaaninyliopistokeskus.oulu.fi/proj/womenit/opetuksenjaohjauksentasa-arvoisetkaytannot.pdf>

Opetus- ja kulttuuriministeriö. 2012. Koulutus ja tutkimus vuosina 2011–2016. Kehittämissuunnitelma. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2012:1. Luettu 27.8.2016. <http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Julkaisut/2012/liitteet/okm01.pdf?lang=fi>

Paju, E. 2013. Lasten arjen ainekset. Etnografinen tutkimus materiaalisuudesta, ruumiillisuudesta ja toimijuudesta päiväkodissa. Helsingin yliopisto. Väitöskirja.

Paumo, M. 2012. Totuttujen toimintamallien tiedostaminen. Teoksessa Ylitapio-Mäntylä, O. (toim.) Villit ja kiltit. Tasa-arvoista kasvatusta tytöille ja pojille. Jyväskylä: PS-kustannus, 141–157.

Pirkanen, H. 2006. Ruumiillistuvat sukupuoli-identiteetit pelissä. Teoksessa Rautio, P. & Saastamoinen, M. (toim.) Minuus ja identiteetti. Tampere: Tampere University Press, 90–122.

Polnick, B., Dwyer, C.A., Haynie, C.F., Froschl, M., Sprung, B. & Fromberg, D. 2007. Gender equity in early learning environments. Teoksessa Dwyer, C. & Klein, S.S. (toim.) Handbook for Achieving Gender Equity through Education. 2. painos. New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates, Inc., Publishers, 609–630.

Punnonen, V. 2007. Sukupuolisensitiivinen sosiaalinen nuorisotyö. Teoksessa Hoikkala, T. & Sell, A. (toim.) Nuorisotyötä on tehtävä. Menetelmien perustat, rajat ja mahdollisuudet. Helsinki: Hakapaino, 521–540.

Saresma, T., Rossi, L-M. & Juvonen, T. 2010. Kuinka sukupuolta voi tutkia? Teoksessa Saresma, T., Rossi, L-M. & Juvonen, T. (toim.) Käsikirja sukupuoleen. Tampere: Vastapaino.

Sukupuolten välisen tasa-arvon valtavirtaistamisen perussanasto. 2003. Luettu 16.12.2015. <http://www.eurofem.org/valtavirtaan/sanasto.html>

Sundell, S. 2012. Haasta normit – laajenna lapsen mahdollisuuksia. Teoksessa Ylitapio-Mäntylä, O. (toim.) Villit ja kiltit. Tasa-arvoista kasvatusta tytöille ja pojille. Jyväskylä: PS-kustannus, 125–139.

Syrjäläinen, E. & Kujala, T. 2010. Sukupuolitietoinen tasa-arvokasvatus – vaiettu aihe opettajankoulutuksessa ja koulun arjessa. Teoksessa Suortamo, M., Tainio, L., Ikävalko,

- E., Palmu, T. & Tani, S. (toim.) Sukupuoli ja tasa-arvo koulussa. Jyväskylä: PS-kustannus, 25–40.
- Teräs, T. 2010. Tasa-arvoinen varhaiskasvatus? Tapaustutkimus sukupuolesta ja tasa-arvosta päiväkodin arjessa. Helsingin yliopisto. Käyttäytymistieteellinen tiedekunta. Pro gradu -tutkielma.
- Transtukipiste. 2015. Tietoa sukupuolesta. Luettu 4.2.2016.
<http://transtukipiste.fi/tietoa-sukupuolesta/>
- Tripodi, V. 2014. Sukupuolen filosofia. Tampere: Eurooppalaisen filosofian seura ry.
- Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2009. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. 10. painos. Helsinki: Tammi.
- Valtioneuvoston selonteko naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta. 2010. Sosiaali- ja terveysministeriö. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2010:8. Luettu 4.11.2015.
<http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/72199/URN%3aNBN%3afe201504227008.pdf?sequence=1>
- Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet. 2005. Stakes. Oppaita 56. Luettu 4.11.2015.
<https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/77129/Varhaiskasvatussuunnitelmanperusteet.pdf?sequence=1>
- Viljamaa, J. 2008. Anna lapsen onnistua. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.
- Vilkkä, H. 2010. Sukupuolen ja seksuaalisuuden kohtaaminen. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Vilkkä, H. 2015. Tutki ja kehitä. 4. painos. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Ylitapio-Mäntylä, O. 2009. Lastentarhanopettajien jaettuina muisteluja sukupuolesta ja vallasta arjen käytännöissä. Lapin yliopisto. Kasvatustieteiden tiedekunta. Väitöskirja. Luettu 4.2.2016.
https://lauda.ulapland.fi/bitstream/handle/10024/61659/Ylitapio-M%3A4nty1%C3%A4_DORIA_A5_crop.pdf?sequence=4
- Ylitapio-Mäntylä, O. 2012a. Tasa-arvo ja sukupuoli varhaiskasvatuksen opetus- ja toimintasuunnitelmissa. Teoksessa Ylitapio-Mäntylä, O. (toim.) Villit ja kiltit. Tasa-arvoista kasvatusta tytöille ja pojille. Jyväskylä: PS-kustannus, 55–68.
- Ylitapio-Mäntylä, O. 2012b. Sukupuolittuneet käytännöt varhaiskasvatuksessa. Teoksessa Ylitapio-Mäntylä, O. (toim.) Villit ja kiltit. Tasa-arvoista kasvatusta tytöille ja pojille. Jyväskylä: PS-kustannus, 15–29.
- Ylitapio-Mäntylä, O. 2012c. Kasvatuksen sukupuolistavia käytäntöjä päiväkodissa. Teoksessa Hujala, E. & Turja, L. (toim.) Varhaiskasvatuksen käsikirja. 2. painos. Jyväskylä: PS-kustannus, 274–284.
- Ylitapio-Mäntylä, O. 2012d. Sukupuolisensitiivinen varhaiskasvatuspedagogiikka. Teoksessa Ylitapio-Mäntylä, O. (toim.) Villit ja kiltit. Tasa-arvoista kasvatusta tytöille ja pojille. Jyväskylä: PS-kustannus, 177–188.

Ylitapio-Mäntylä, O. 2012e. Suunnittelu tasa-arvoisen varhaiskasvatuksen pohjana. Teoksessa Ylitapio-Mäntylä, O. (toim.) Villit ja kiltit. Tasa-arvoista kasvatusta tytöille ja pojille. Jyväskylä: PS-kustannus, 189–197.

LIITTEET

Liite 1. Aloituskysely

Ammattinimike: _____

Työkokemus päiväkodissa: _____

Mitä sukupuolisensitiivisyys mielestäsi tarkoittaa?

Onko koulutuksessasi käsitelty sukupuolisensitiivisyyttä tai oletko osallistunut valmistumisesi jälkeen aihetta käsitelleeseen koulutukseen? Jos olet, millainen koulutus oli?

Miten sukupuoli huomioidaan päiväkodissasi?

Oletko kohdannut tilanteita, joissa olisit kaivannut lisätietoa sukupuolen huomioimisesta ja moninaisuudesta? Millaisia nämä tilanteet ovat olleet?

Jos olet osallistumassa järjestämäämme koulutukseen, mitä toivoisit siellä käsiteltävän? Mitä odotat koulutukselta?

Liite 2. Palautelomake

KOULUTUSKOKONAISUUDEN PALAUTEKYSELY

Rastita sopiva vaihtoehto	Täysin samaa mieltä	Lähes samaa mieltä	Lähes eri mieltä	Täysin eri mieltä
1. Koulutus oli mielestäni tarpeellinen.				
2. Koulutus vastasi odotuksiani.				
3. Haluan lisäkoulutusta sukupuolisensitiivisyydestä.				
4. Koen sukupuolisensitiivisen työotteen tarpeettomaksi.				
5. Koen sukupuolisensitiivisen työotteen hankalaksi toteuttaa.				
6. Tehtävät tapaamisten välissä herättivät pohtimaan sukupuolisensitiivisyyttä.				

Muuta sanottavaa ylläolevista väittämistä?

1. Miten koet asenteidesi ja ajatustesi muuttuneen koulutuksen aikana? Mikä niihin on vaikuttanut?

2 (2)

- 2. Koetko tämän koulutuksen tarjonnan keinoja sukupuolisensitiivisen työtteen juurruttamiseen omaan ryhmääsi? Jos koet, niin millaisia?**

- 3. Mitä koulutuksessa esille tulleita asioita voisit viedä käytäntöön? Ja mitkä esille tulleista asioista eivät toimisi päiväkotisi arjessa? Perustele vastauksesi.**

- 4. Kuinka lasten sukupuoli on otettu huomioon ryhmässäsi ennen koulutusta? Oletko huomannut tilanteessa muutosta koulutuksen aikana?**

- 5. Mikä oli koulutuskokonaisuudessa hyvää? Mitä olisi voinut parantaa?**

Liite 3. Koulutuskokonaisuuden runko

ENSIMMÄINEN TAPAAMISKERTA

Teema: Päätermit (sukupuolisensitiivisyys ja sukupuolineutraalius)

Käytetyt harjoitteet: Miellekartta päätermeistä ja etsitään ennakkoluuloja –tehtävä

TOINEN TAPAAMISKERTA

Teema: Sukupuolen moninaisuus ja stereotyyppit

Käytetyt harjoitteet: Biologisen sukupuolen luokittelu ja sosiaalisen sukupuolen jäsenyys, stereotyyppitesti sekä stereotyyppisten väittämien käsittely

KOLMAS TAPAAMISKERTA

Teema: Heteronormatiivisuus ja perheiden moninaisuus sekä päiväkodin arki

Käytetyt harjoitteet: Case-työskentely

NELJÄS TAPAAMISKERTA

Teema: Sukupuolisensitiivisyyden juurruttaminen päiväkodin arkeen sekä palautteen kerääminen koulutuskokonaisuudesta

Käytetyt harjoitteet: Case-työskentely, keskustelu Kouluttajan oppaan pohjalta saduista ja lauluista sekä palautelomake ja –keskustelu

Liite 4. Esimerkki jaetuista tilannekuvauksista

Case 1

- Kristian kävelee ryhmässä luoksesi ja kysyy voiko poika käyttää kynsilakkaa. Hän kertoo puhuneensa asiasta vanhempiensa kanssa, joiden mukaan pojat eivät pidä kynsilakkaa.

Miten reagoit tilanteessa? Mitä vastaat Kristianille?

Mitä vastaatte lapselle, joka ilmoittaa jonkun asian olevan ”tyttöjen tai poikien juttu”?

- Ville kiirehtii Marjan (k) luokse ja kysyy ihmeissään, miksi yhdellä ryhmän lapsista, Pekalla, on kynsilakkaa. Muutkin ryhmän lapset kerääntyvät katsomaan Pekan lakatuja kynsiä.

Miten muun lapsiryhmän suhtautumiseen vaikuttaa vastauksesi Villelle?

Miten kommentoisit tilannetta, jos kynsilakkaa olisikin tytöllä? Kommentoisitko eri tavalla kuin Pekan kohdalla?

Mikä merkitys sinun suhtautumisella on Pekalle, jolla on kynsilakkaa?

Miten reagoisit, jos muut lapset kiusaisivat Pekkaa?

Toimintatapaehdotuksia:

Kokeile suhtautua sukupuolesta riippumatta samalla tavalla lapseen, jolla on lakatut kynnet. Lasta voi pyytää näyttämään lakatut kyntensä ja kehua niitä. Voit myös kysyä vieressä seuraavilta lapsilta, onko heidän kynsiään koskaan lakattu. Omalla suhtautumisellasi voit osoittaa, ettei tilanteessa ole mitään ihmeellistä.

Ei ole yhdentekevää, miten kasvattaja osoittaa tietyn toiminnan olevan kaikille sallittua. Sanoessaan ”kyllä pojatkin voivat lakata kynsiään”, hän vahvistaa samalla normia, jonka mukaan tämä toiminta on yleensä varattu tytöille, mutta poikkeukset sallitaan myös. Parempi vaihtoehto olisikin todeta Pekalle, että ”Monet lapset pitävät kynsilakasta, sinulla on hienot kynnet. Huomaatteko mitä värejä näistä löytyy?” Näin kasvattajan suhtautuminen viestittää, että lakatut kynnet ovat normaali asia, kaikille jo lähtökohtaisesti sallittua ja yhteisesti kiinnostavaa.